

Гос: БНА БССР им. В. И. ЛЕНИНА	
	2
Опись	1
Ф. д. №:	48

БІБІЛА,
ЮЛІЯ ІОСІФАўНА

"Дзяржаўная бібліятэка /БССР Імя У.І.Леніна/
у 1920-е - 1930-е гг. Беларускай аддзел бібліятэкі".
Воспоминания.

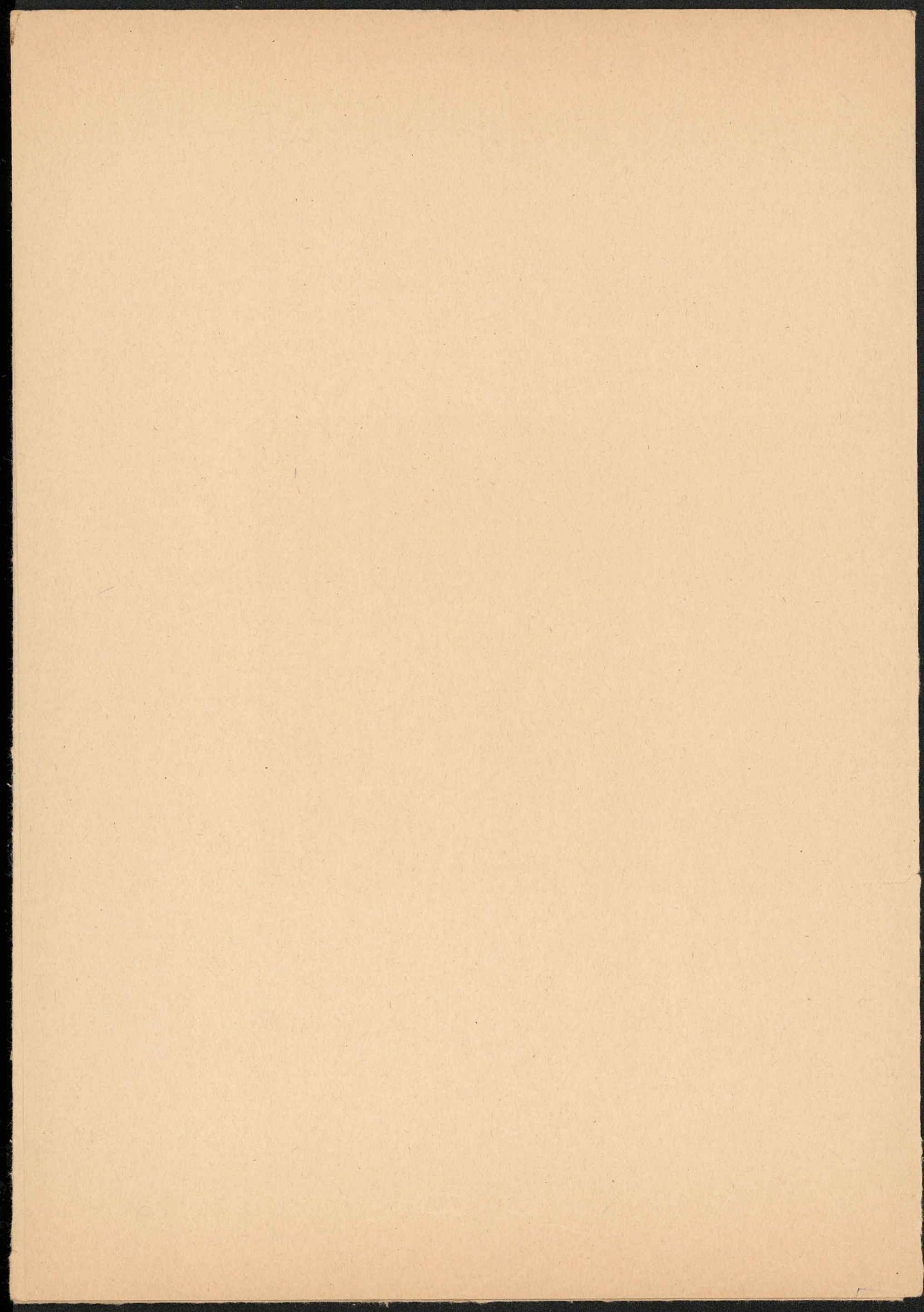
/1960-е гг./

Машинопісь.

20 лл.

29,2 x 20,2

ГОС. БИБЛИОТЕКА БССР им. В. И. ЛЕНИНА	
№ поступления рукописи в отдел	листы в т. ч.
091/230	20/0

ДЗЯРЖАВНАЯ БІБЛІЯТЭКА

20-ыя- 30-ыя гады

БЕЛАРУСКІ АДЗЕЛ

Калі мне здараецца ехаць па Ленінскім праспекце, заўсёды
цягну глянучь на будынак ^{х/} Дома мастацтваў, што стаіць на узгорку
побач з Домам афіцэраў. Тут увосень 1921 года разгарнула работу
Універсітэцкая / з 1922 года Універсітэцкая і Дзяржаўная / бібліятэ-
ка.

Бібліятэку ўзначаліў І.Б.СІМАНОЎСКІ, якога запрасілі ўлетку
1921 года заняцца арганізацыяй бібліятэкі для Універсітэта, які
павінен з ¹⁸весні адчыніцца. Гэта быў чалавек з шырокім даглядам
і захапляючымі перспектывамі.

Уладкаваўшыся у Мінску, ён часам наведваў Бабруйск, дзе
раней загадваў гарадской бібліятэкай, а я ў той час працавала ў
школах і марыла пра Універсітэт. Ведала я яго здаўна як улюблёна-
га ў сваю справу кніжніка, гатовага падзяліцца сваімі / здавалася
у той час / неверагоднымі праектамі і задумамі. Спаткаўшыся са мною,
пачаў мяне запрашаць на працу у Мінск у бібліятэку. Ён успомніў
спробу арганізаваць у Бабруйскай бібліятэцы краязнаучы адзел;
як я, захапіўшыся гэтай ідэяй, узялася дапамагаць і нават ездзіла
у Мінск шукаць літаратуры, а вярнулася з пачкамі каштоўных выдан-
няў з уласных збораў-...Янкі Купалы. (Гэта было увосень 1920 года
пасля вызвалення Мінска ад белапольскай акупацыі). І.СІМАНОЎСКІ
запэўніў, што краязнаучы адзел у новай бібліятэцы будзе шырока
разгорнуты, а ён пастараецца зрабіць усё магчымае, каб даць прастор

х/ Добрае фота гл. у альбоме "Узняты з руін".

Домашняя
Библиотека
ВССР
им. В. И. Ленина

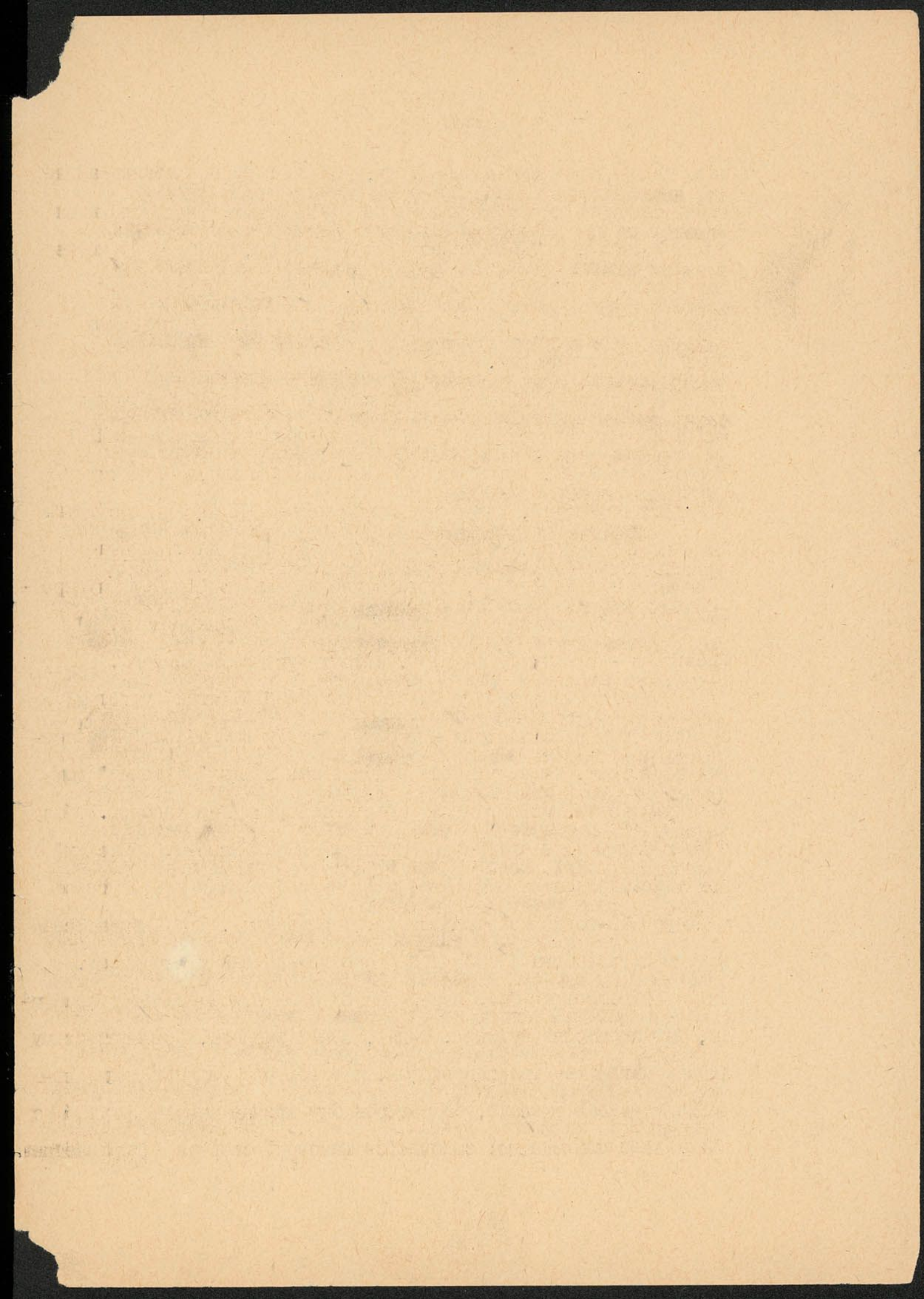
091/
230

маім краязнаучым захапленням. Ну, як было застацца абнякавай да думкі стварыць нешта вартае на парожнім месцы! Мне прапанавалі працу у школе, у Наркамасветы / каб вучыцца, трэба было недзе працаваць, бо стыпендыі не давалі). Бліскучыя перспектывы краязнаучай працы у бібліятэцы мяне захапілі, і я вырашыла прыняць яго прапанову.

З верасня 1921 года я ўжо сядзела сярод бібліятэчных паліц на рагу сучаснай вуліцы Кірава / тады Універсітэцкай / і Чырвонаармейскай. Гэта быў будынак нейкай школы, потым тут размясціўся Рабфак, цяпер на гэтым месцы - офіс Універсітэта. Факультэт грамадзкіх навук, куды я залічылася на этнолагалінгвістычнае аддзяленне, знаходзіўся на вуліцы Кірава / Універсітэцкай / прыблізна на рагу вуліцы Леніна у будынку школы. Насупраць - незабудаваны пляц, старыя яўрэйскія могілкі.

Разгортваць работу Універсітэцкай бібліятэкі у гэтым будынку было немэтазгодна - шырокія задумы патрабавалі і належных прастораў. Сюра удалося здабыць так званы "Юбілейны" дом на Захараускай вуліцы / цяпер праспект Леніна / на узгорку. Побач з ім у былым доме архірэя размясціўся Наркамасветы. "Юбілейны" дом таксама належыў духавенству і быў пабудаваны ў 1913 годзе ў гонар 300-годдзя царскай дынастыі Раманавых. Тут адбываліся парады духавенства і змяшчаўся Царкоўна-археалагічны музей.

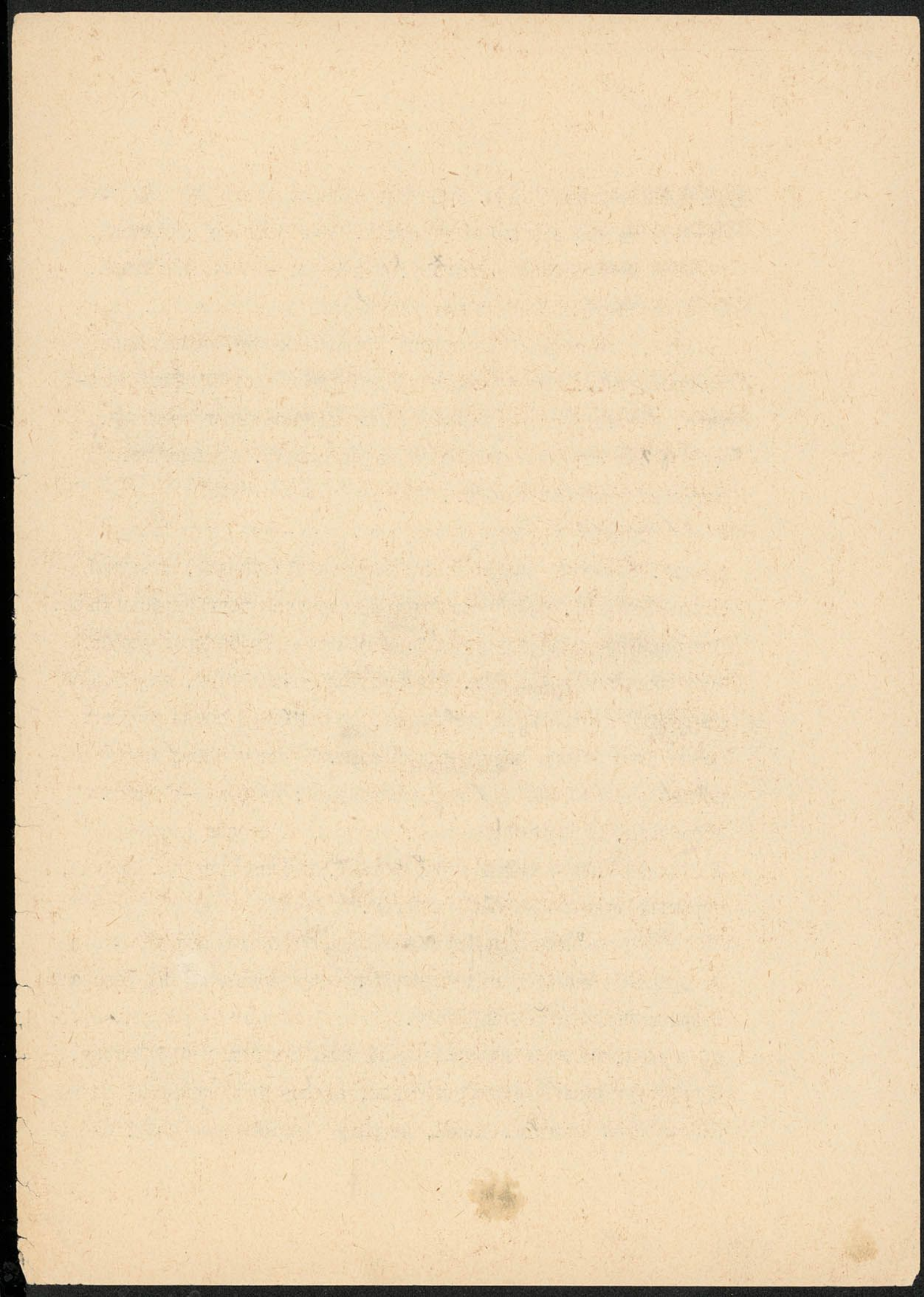
Страшнава та было перабірацца / зіма не загарамі / у неабжыты, без ацяплення будынак. Цяпер, пасля рамонта, Дом мастацтваў іначай выглядае - трохпавярховым, а ў той час вокны ніжняга паверха глядзелі ў зямлю, бо узгорак быў значна вышэйшы. Тут было падвальнае памяшканне: змяшчаліся майсэрні сталяра і пераплётчыка

ка, неразабрания фонды. Вышэй на паверсе злева вялікая зала вышнэй на два паверы з галарэяй. Неузабаве яе перакрылі, і унізе размясціўся кнігас^хтоу, а наверх - чытальная зала. Цікавае было прыстасаванне для зносін з кнігас^хховам. На галарэі, дзе сядзелі вэжурныя, у падлозе быў прарэзаны чатырохкутнік; пры дапамозе збудавання з дроту і яшчэ сяго-таго, значна паскаралася выкананне патрабаванняў чытачоў, ды і на^дсам не трэба было скакаць па сходах. А часам гэта адтуліна замяняла тэлефон.

Супраць увахода у чытальную залу - дзверы у беларускі аддзел. Гэта быў вялікі пакой з шырокімі вокнамі, пузатымі жоўтымі шафамі. Праз увесь пакой цягнуўся доўгі дубовы стол. Пасярэдзіне - печка "буржуйка". Выгінатая труба праз верхнюю шыбу акна выводзіла дым. І доўга яшчэ пасля таго, як удалося наладзіць цэнтральнае ацяпленне, на вокнава^й сцяне будніка можна было бачыць чорныя сляды сажы. У канцы пакоя былі адгар^аваныя фанерай два маленькія пакойчыкі; направа - "кабінет" дырэктара, застаўлены шафамі, на сталі і крэсле навалены ў бяспладзі кнігі, месца хапа^{ла} толькі, каб павярнуцца. Праўда, дырэктар туды рэдка калі забягаў.

Праз ^вакно залы направа можна было аглядаць брукаваную Захараўскую вуліцу, стромкія драўляныя прыступкі на ўзгор^{ах} супраць уваходу ў бібліятэку. Справа і злева на узгорку-в^іліся спежкі, па якіх таксама можна было трапіць у бібліятэку. Другія тры акны пазіралі у садок, відаць было некалькі яблынь, разлапістыя каштаны. Далей, на рагу Чырвонаармейскай, знахо-

дзіўся двухпавярховы будынак, які праз пэўны час быў заняты бібліятэкай. Тут размясцілася канцелярыя, кніжная палата, чытальня зала прыродазнаўчага профілю, а таксама кватэра дырэктара (Будынак і цяпер захаваўся).

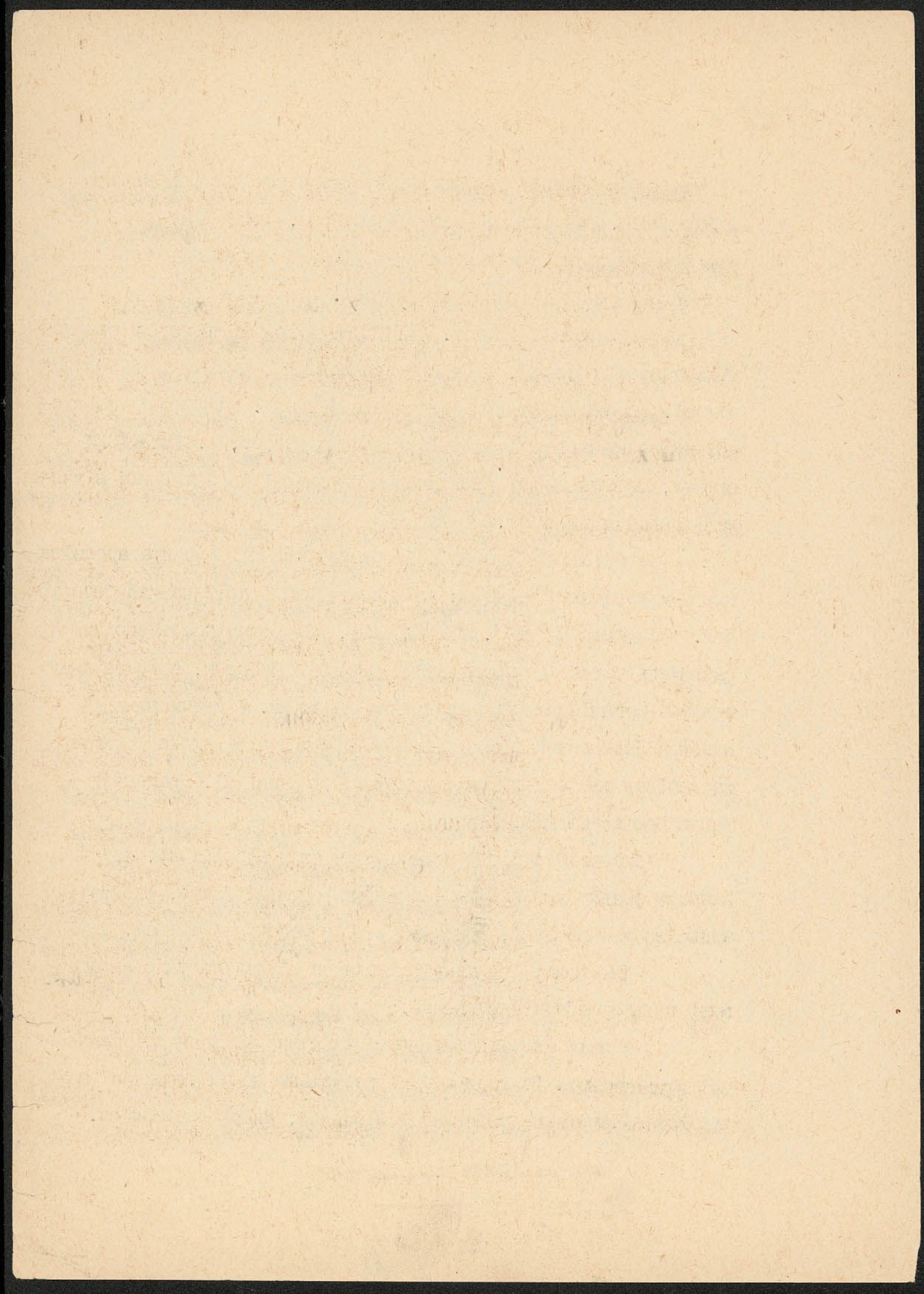
Калі у аюшнія гады І. СІМАНОВСКІ збіраўся пісаць гісторыю утварэння бібліятэкі, ме часта успаміналі і удакладнялі асобныя падзеі. Успаміналі і перезд у гэты будынак. Падняўшыся па сходах на другі паверх і адчыніўшы налева дзверы, І. СІМАНОВСКІ сказаў, што тут будзе размяшчацца Беларускае аддзел і каб я ўзяла ся гаспадарыць у ім.

Да гэтага у "сферах" абмяркоувалася пытанне пра арганізацыю 2-х асобных бібліятэк: універсітэцкай і краязнаўчай беларускай. Перамагла думка І. СІМАНОВСКАГА, які лічыў неметаэгодным распіляць сродкі на арганізацыю розных бібліятэк, а трэба адну з добра арганізаваным краязнаўчым аддзелам. У гэтым пакоі і павінна была пачаць існаванне краязнаўчая бібліятэка і нават на паліцах ужо ляжалі кускамі невялічкія кніжкі. Працавала Марыя Васілеўна Барашкава.

Дырэктар загадаў усім працаўнікам бібліятэкі, каб *пры* разборы фондаў яны выяўлялі мясцовыя выданні і тыя, што мелі адносіны да Беларусі, і накіроувалі у Беларускае аддзел.

Так пачаў існаваць краязнаўчы аддзел да таго як атрымаў "папяровае" благаслаўненне.

У зале аддзела змяшчалася таксама чытальня для навуковых працаўнікоў. Па сталах былі разложаны новыя атрыманы навуковай літаратуры - савецкай і замежнай, кнігі і часопісы.

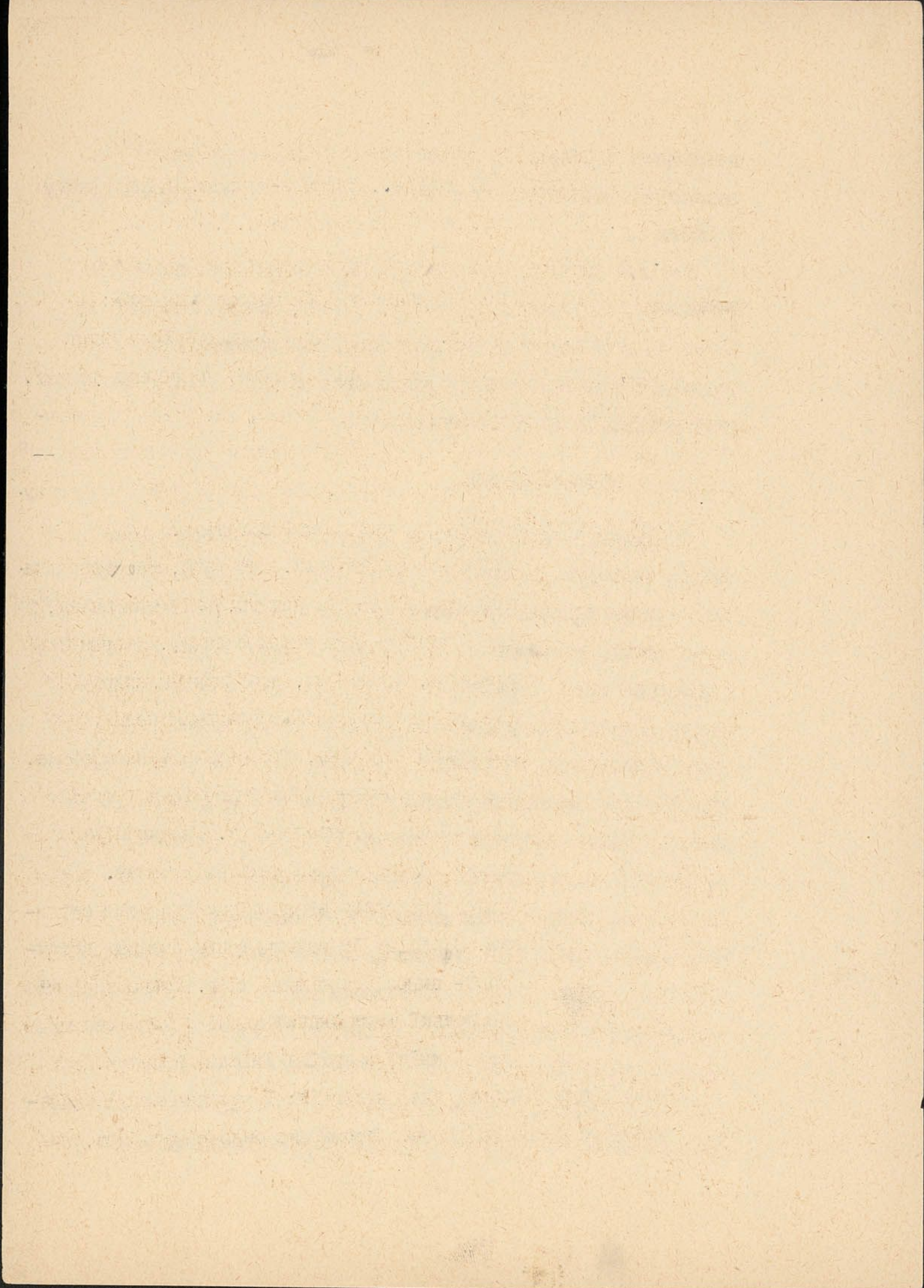
Адзель працаваў з 10 да 22ч., апрач 2-х дзён. Працаўнікоў двое: я і М.В.Барашкава, потым яе замяніла С.Ф.Сяргеева, а далей Д.Мількевіч.

Пасля пераходу у новы будынак у 1932 годзе працаваў: М.А.Васілеўская, Гольдберг. Адна працаўніца па падборні газет /між іншым, у адзеле рабіліся выразкі з газет па розных тэмах/.

У суседнім вялікім пакоі новага будынка, дзе цяпер даведачна-бібліяграфічны адзел размясцілі абавязковы экзэмпляр кніжнай палаты і даручылі нашаму нагляду. Наогул у адзеле працягвалася шчыльны кантакт з кніжнай палатай як і дагэтуль.

/ Успамінаецца выпадак. Для таго, каб упарадкаваць архіў кніжнай палаты, далі нам юнака, які і заняўся даручанай справай. Хлопец спакойны, працавіты, зацікаўлены кнігамі. Адноўчы мне спатрэбілася энцыклапедыя Бракгауза і Ейрона, што стаяла ў нашай зале. Я не знайшла патрэбнага тома і стала пераглядаць усё па парадку. Мне зрабілася горача, бо не хапала некалькіх томаў. Хлопец прыходзіў з невялікай фанернай скрынкай. Сталі за ім сачыць і пры выхадзе затрымалі - выносіў некалькі кніг. У яго знайшлі не толькі тамы энцыклапедыі / пад ложкам / але і кнігі з архіва кніжнай палаты/.

Умовы працы і побыту былі вядзгкія: і халаднавата і гаднавата, і адзенне не вельмі грэе. Часцей яно было самаробнае, па

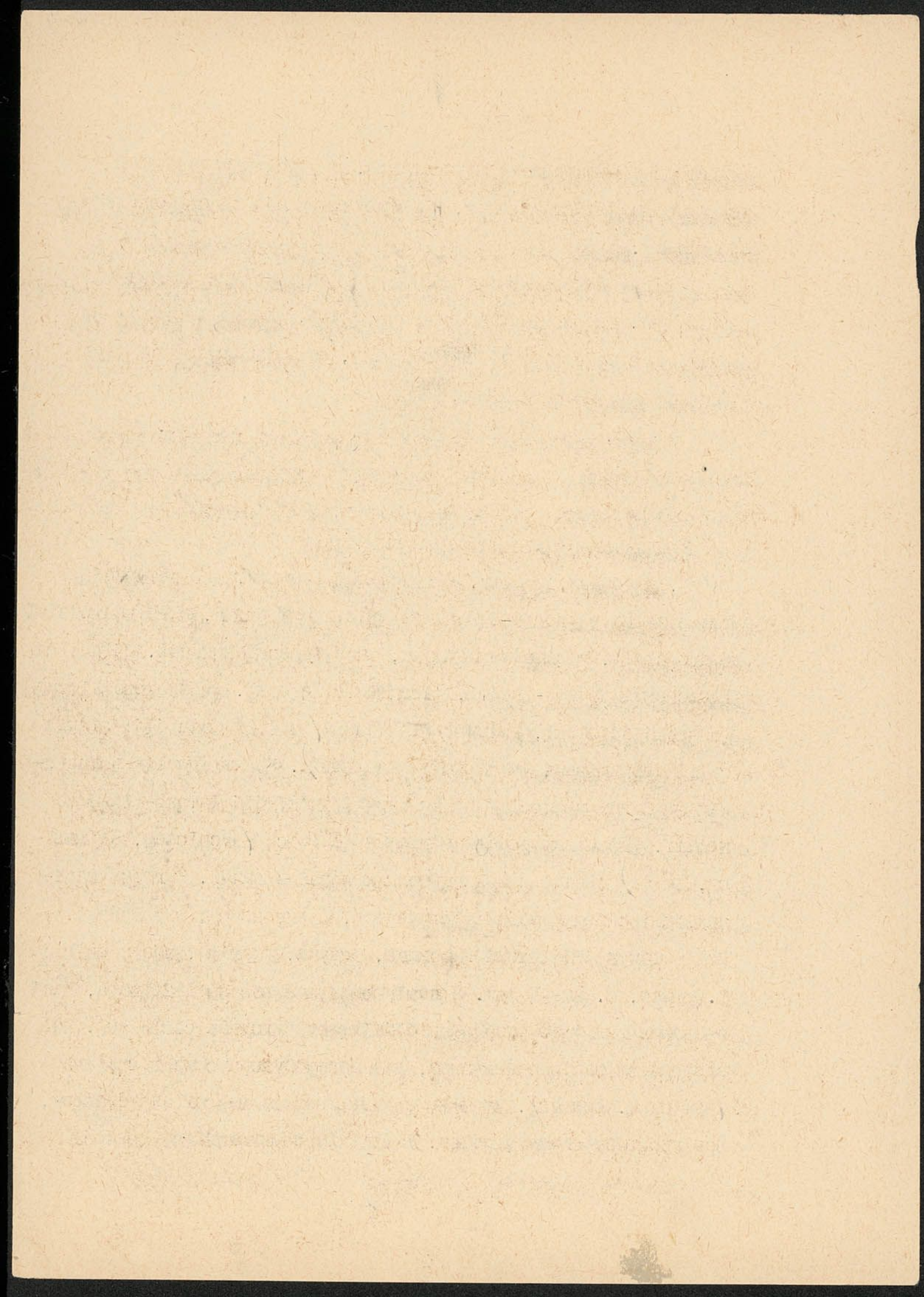

майстэрску змешленае і запыраванае. Я фарсіла у чаравіках, самастойна змайстраваных, на вярочаных або ад старога абутку падмётках.

Вялікай падзеяй было наладжанне ⁶цэнтральнага атакіяня ацяшэння. Ад раднятарау павеяла цяплом! Прауда, яно яшчэ не магло як след абгрэць вялікую залу, але прымасціўшыся каля раднятара у малым пакоіку, можна было пісаць, скінушы з правай рукі паліто, і трохі абгрэць ногі.

КАМШЕКТАВАННЕ.

У адзеле пачалі збірацца выданні на беларускай мове - кнігі, часопісы, газеты, а таксама матэрыялы, што датычылі так званых паўночна-заходняга краю з губернямі, якія уваходзілі у яго склад, незалежна ад мовы, часу і месца выдання. Збіраліся і мясцовыя друкі - кнігі, часопісы, лістоўкі. Іх знаходзілі у фондах бібліятэкі, у новых атрыманнях (з 1922 года бібліятэка стала атрымліваць абавязковыя экзэмпляры). Нямала рэдкіх беларускіх выданняў прыносілі розныя прыхільнікі бібліятэкі - іх было нямала. Часам вандрункі у гарады Беларусі (Меніслаў, Клімавічы, Полацк) давалі нямала прыемных неспадзяванак. У гэтых гарадах былі знаёмыя з былых студэнтаў, і яны нямала дапамагалі. Былі набіты бібліятэкі Карскага, Янчука, Жуковіча, зборы кніг Я.Купалы, Я.Дылы і інш. Успамінаецца мне восень 1921 года, калі мне даручана было разбіраць бібліятэку Духоўнай семінарыі. Яна змяшчалася на Траецкай гары, дзе цяпер Сувораўскае вучылішча (вуліца М.Горнага). Будынак займала нейкая вайсковая ўстанова, пры уваходзе стаяў вартавы. У вялікім памяшканні на падлозе

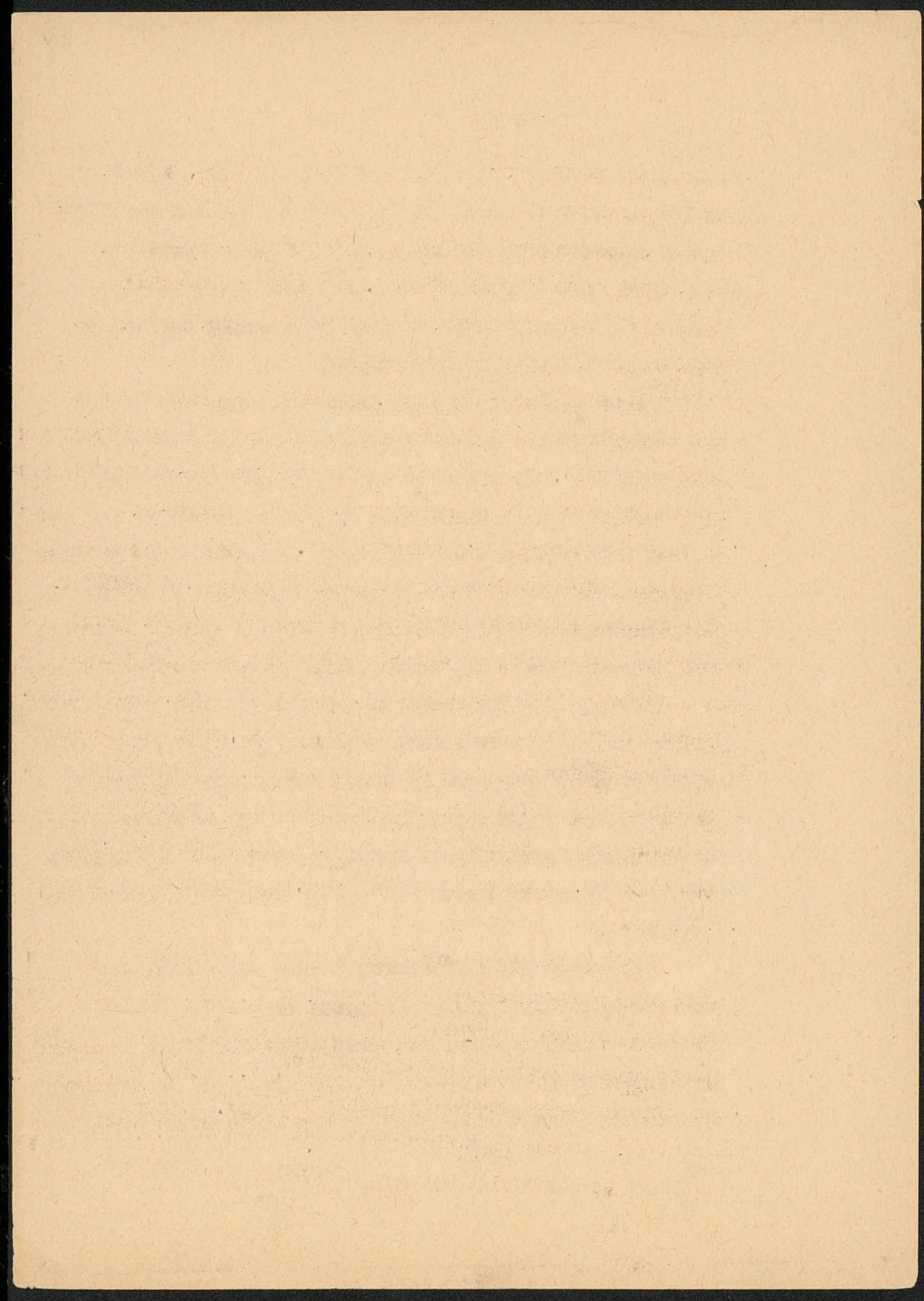

ляжалі звязаныя пачкі кніг, знятыя з паліц, а шафы, ^бідаць, атрымалі новае прызначэнне. Тут былі каштоўныя камплекты рускай пернёдак^кі, нямала кніг па гісторыі, старадрукаў- славянкіх, замежных, былі і краязнаучыя выданні. Мне трэба было выбраць патрэбныя для бібліятэкі матэрыялы, а астатняе пакінуць. У рабоце мне дапамагалі мышы, якія не лічыліся з маёй прыс^утнасцю, а увесь час з піскам шыгалі з канца у канец.

У дублетных фондах Масквы і Ленінграда працаваў супрацоўнік бібліятэкі Шінскі, якому даруча на было адбіраць кнігі для бібліятэкі; а сабліўную увагу рэкамендавалася удзяляць матэрыялам, якія маглі б папоўніць зборы Беларускага аддзела.

Шмат увагі камплектаванню аддзела ацаваў І. СІМАНОВСКІ. Ён быў трапным паяўнічым на цікавыя і каштоўныя кнігі. Часта пачынаў ён свой неафіцыйны працоўны дзень корпанем у пыльных ^{камплексах} камплектаваннях у падвальных сховах. І вось запылены, але з трыумфам, с'ігаючы праз некалькі прыступак па сходах, нясе ён у аддзел якую-небудзь знаходку і ззяе ад задавальнення. Пасля яго наведвання Віцебска і знаёмства з А.П.Сапуновым аддзел атрымаў "Статут Вялікага ^{Княства} Літоўскага" 1538 года, "Апокрисиси Христофора Филалета" 1599г. на старабеларускай мове, а таксама кнігі самога А.П.Сапунова - "Віцебская старына" і інш.

Сярод старажытных кніг захоўваюся у нас рукапісы у акладин з драўляных дошчак, абцягнутых скураю. Праф. В.Н. Ператц апісаў нашы зборы у кнізе: "Рукописи Московского университета, Самарских библиотек и музея и Минских собраний" (Л., 1934). Быў ён у нас у канцы 20-х гадоў яшчэ у старым будынку. Мы ганарыліся таксама тым, што мелі кнігі - "Біблія" Ф.Скарны (6-7?/), але адкуль яны трапілі мы памятаю. Захоўваліся № № "Мужыцкай прауды", *Рисно*

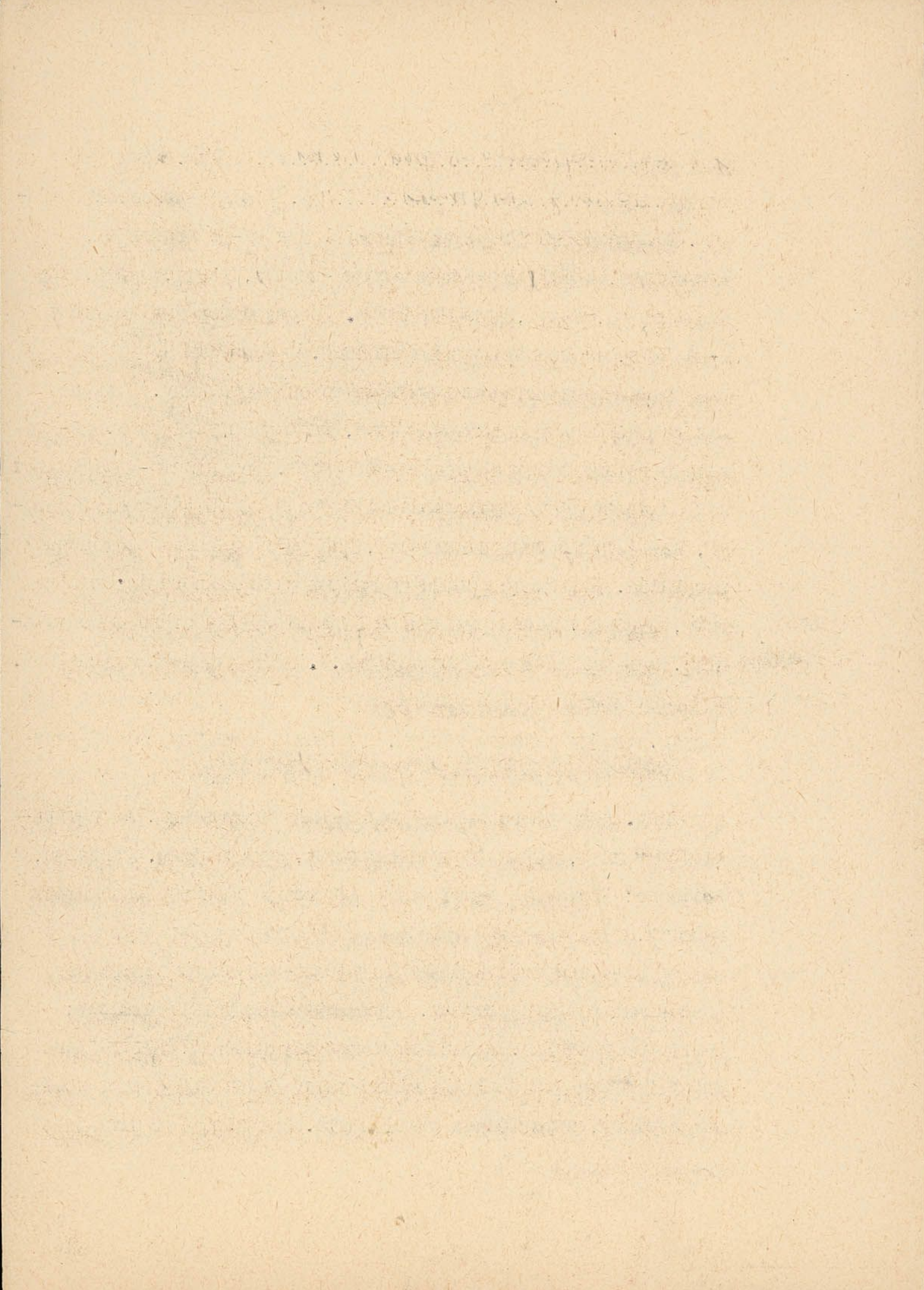
8

Жаска гаспадара з пад Віены..... І Інш. Прыхавалі
мы і "*Society krynskie*....." А. Мішкевіча з яго аўтогра-
фам. У адзеле меліся першыя выданні Дуніна-Марцінкевіча,
Багушэвіча, Цёткі (і яе пракламацыі-вершы), Купалы, Коласа,
Багдановіча, Бядулі, Гартнага І Інш. Добры падбор быў выданню
алежкі
тва "Загляне сонца і у наша аконца".

У мяне асабіста было шмат беларускіх выданняў. З іх не
раз даводзілася мне папаўняць тое, чаго няма ў адзеле. На-
жаль з гэтага збору нічога не засталася. Энтузіясты-добраахво-
нікі дапамагалі ў камплектаванні адзела не толькі сваімі дара-
мі, але і каштоўнымі падказкамі, дзе кнігі ляжаць без дбайнага
гаспадара. Нельга не ўспомніць добрым словам Язэпа Дзюнавіча
Дылы, зацікаўленага прыхільніка бібліятэкі і частага наведваль-
ніка. Шмат яго кніг з ініцыяламі "Я.Д." стаяла на нашых паліцах.

Як прамінуць імя нашага слаўнага баяна, незабўнага Янку
Купалу. Ён быў жаданым госцем, з ахвотаю дзяліўся сваімі веда-
мі пра кнігі па вывучэнню Беларусі, пра аўтароў беларускіх
выданняў. Вось у яго руках "Наша ніва" часоў вайны. Там гэтуль-
кі белых плям, непадпісаных артыкулаў, псеўданімаў. Гартуючы,
паказвае: "Тэта маё і гэта маё" (у той час ён быў рэдактарам
газеты).

Купала прынёс у бібліятэку у 20-я гады на заважанне
дзе пачкі сваіх рукапісаў. Перадаючы мне у рукі ён казаў:
"Тэта мае рукапісы. У вас яны лепей захаваюцца"! Тут і "Жалей-
ка" і "Шляхам жыцця" і "Слова аб палку Ігаравым" і шмат асоб-
ных лісткоў, перапісаных рукою паэта. Рукапісамі Купалы ў

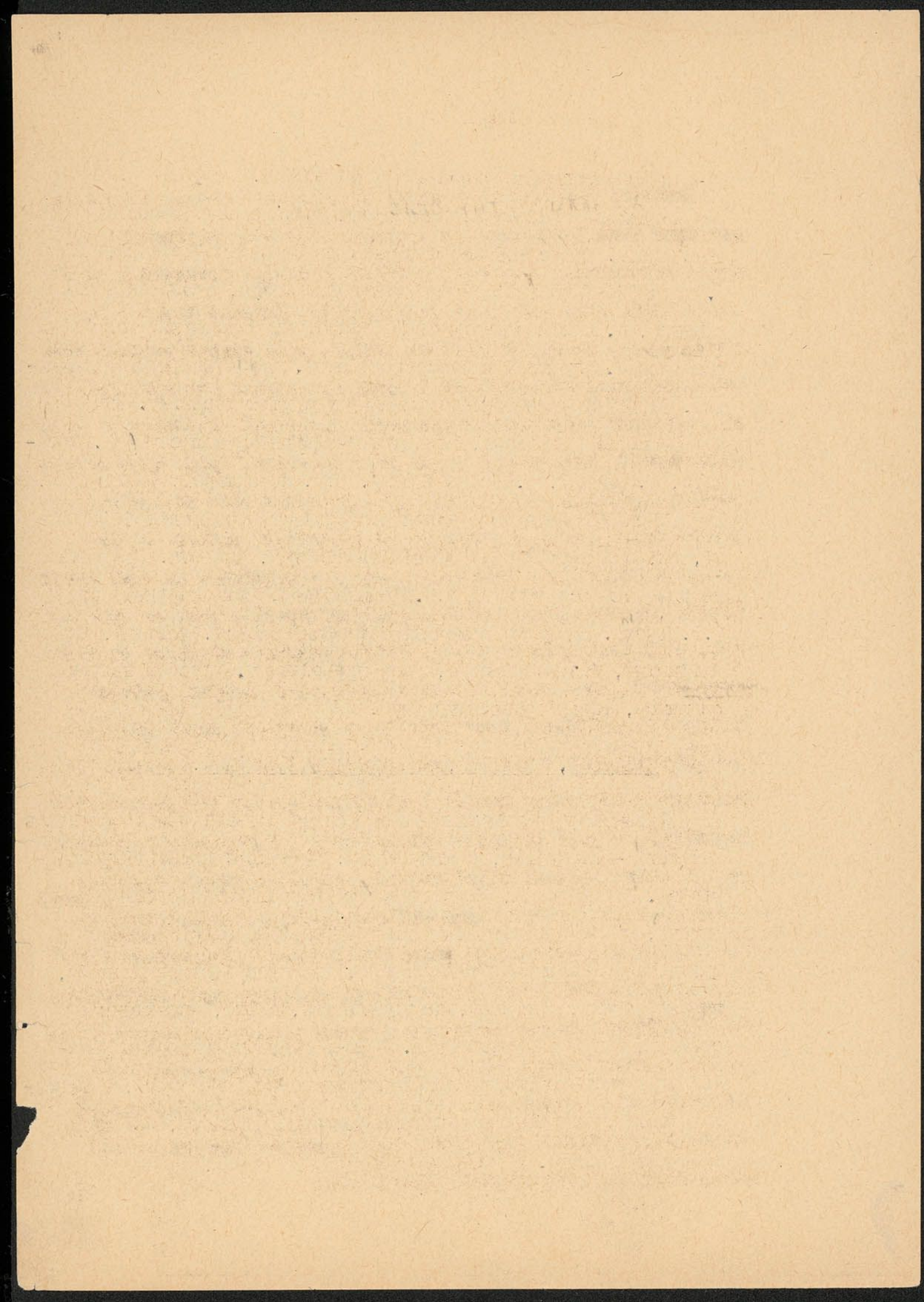
30-я гады карыстаўся супрацоўнік АН БССР М.Ф.Мачульскі.

Следам за Купалам і іншымі пісьменнікамі сталі прыносіць свае працы. Прыёс М.Грамыка шмат сваёй паэмы "Крылан", Ц.Гартны "Сокі цаліны" і яшчэ некаторыя творы, назвы якіх я не памятаю, Я. Лёсік перадаў сваю "Граматыку беларускай мовы" і рукапісы К.Каліна і нямала яго лістоў. Прозвішч іншых не памятаю. Зарэгістраваны былі атрыманы ў агульным шпітку. Калі я ў 1937 годзе ³вняджала, перадала некалькі рукапісаў (Ц.Гартнага, М.Грамыкі, Я.Лёсіка і інш.) нам. дырэктара... Шкільтэру.

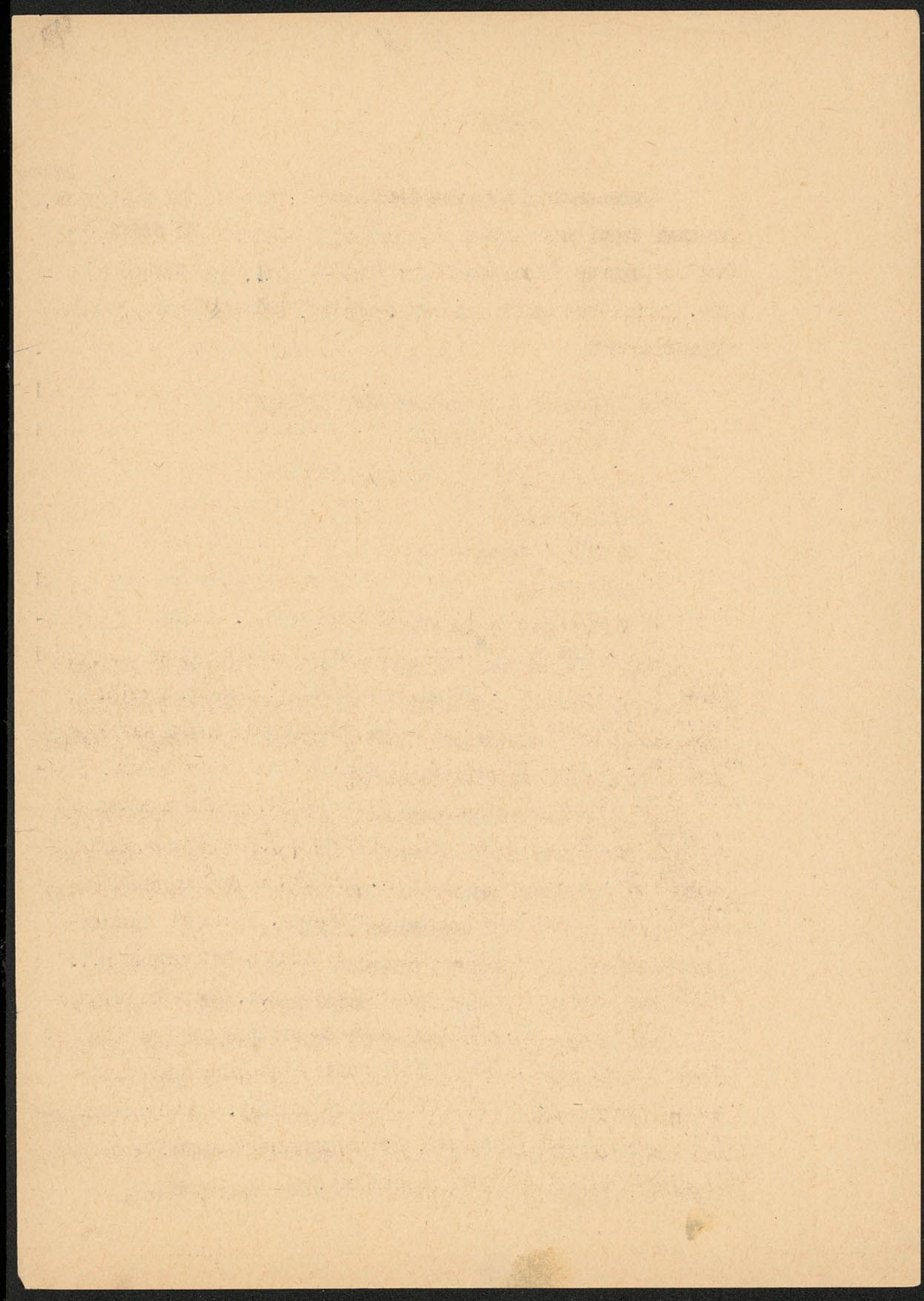
Успамінаюцца яшчэ адзін зацікаўлены прыхільнік бібліятэкі, які аддаваў ёй шмат увагі і дапамагаў, чым мог. Пра гэта не раз давялося чуць ад І.Б.СІМАНУСКАГА. Гумарка ідзе пра У.І.Пічэ^mру. Ён часта наведваў беларускі аддзел. Ветлівы, далікатны, без зазнайства, умеў пажартаваць. Заусёды некуды спяшаўся, толькі развяваўся чуб.

КАТАЛОГІ, КАРТАЖКІ, БІБЛІЯГРАФІЧНАЯ ПРАЦА.

Адзначана з упарадкаваннем фонду аддзела пачалі складаць каталогі - алфавітны, сістэматычны. Паступова каталогі ускладняліся. З 1926 года, калі пачаў выдавацца "Летапіс беларускага друку", мы без затраты часу на дубліраванне маглі ўключаць у алфавітны каталог дадатковыя карткі на прозвішчы рэдактароў, перакладчыкаў, мастакоў, на выдавецтвы, серыі, калектыўных аўтараў, нават на назвы кніг. У 30-я гады былі ўтвораны каталог кніг пра асобныя геаграфічныя мясцовасці Беларусі, а таксама пачата праца па складанню прадметнага каталога, які патрабуе шмат клопату.

Каталогі памагалі даць адказ чатычам, што маецца у аддзеле, але шмат было і прыхованага у фондах бібліятэк матэрыялау, якія маглі дапамагчы у вывучэнні Беларусі - напр., артыкулы у пернідцы. Трэба было узяцца за выяўленне іх. Нябавад^у жыццё ^уужо у 1923 годзе прымусліла заняцца гэтым/. Нашы патрабавальныя чытачы, працаўнікі Універсітэта і іншых культурных устаноу, настаўнікі, студэнты чакалі такой дапамогі. Пытанніямі краязнаўства займліся многія. Магчыма сцяу у нас было малавата, трэба было шукаць выхаду. Выяўленнем літаратуры пра вытворчыя сілы краіны зацікавілася такая ~~нава~~^{ва}жан установа як Дзяржплан; удалося ад яе атрымаць сродкі, на якія можна было у ~~пазаштатным~~ парадку арганізаваць перагляд розных бібліяграфічных крыніц. Звесткі пра Беларусь былі раскіданы па розных бібліяграфічных крыніцах на рускай, польскай і іншых мовах. Працы бібліяграфу: Мяжова, Ламбіных, Фінкеля Эстрайфера і шмат якіх іншых захоувалі многа патрэбных нам вестак. Неякія сродкі былі атрыманы і ад Інбелкульту. Пачалася праца ^{па} перагляду крыніц і ^{ксю}пісаннею картак для краязнаўчай картатэкі. Пісалі студэнты Універсітэта (У. Бараноўскі, Аддзяржа і іншыя), пісалі бібліятэкары. Успамінаю аднаго пажылага настаўніка, які добра ведаў лацінскую мову. У старых картатэках і дагэтуль захавалася многа яго запісаў з іншымі "Г.Т." Перагледжаны былі сотні дапаможнікаў, спіскаў, якія рэгістраваліся ў асобным шпытку. Паступова з часам утваралася картатэка па розных галінах ведаў, якая у 1937 годзе - паводле падлікаў І. СІМАНОВСКАГА - налічвала 300 тысяч запису. Карыстаючыся асобнымі раздзеламі картатэкі, пры спрыяльных умовах, можна было выдаць німала крысных даведнікаў.

11

Сумесна з Інстытутам беларускай культуры быў распрацаваны план серыі пад назвай: "Матэрыялы да беларускай бібліяграфіі". У задачу Інбел'культу уваходзіла навуковая рэдакцыя бібліяграфічных прац. Вось як выглядаў гэты перспектыўны план "Матэрыялаў":

Том I Прырода і вытворчыя сілы Беларусі.

" 2 Народная гаспадарка.

" 3 Палітычнае і грамадскае жыццё.

" 4 Энтаграфія.

" 5 Мова і літаратура

" 6 Мастацтва.

" 7 Гісторыя, Археалогія.

Праца А.Шлюбскага "Энтаграфія" выйшла як том 4 "Матэрыялаў". Аўтар перадаў сваю працу ў гатовым выглядзе. Спразу з друкарняй, якая змяшчалася ў Доме прафсаюзаў на плошчы Свабоды, мела я, а таксама правіла карэктур.

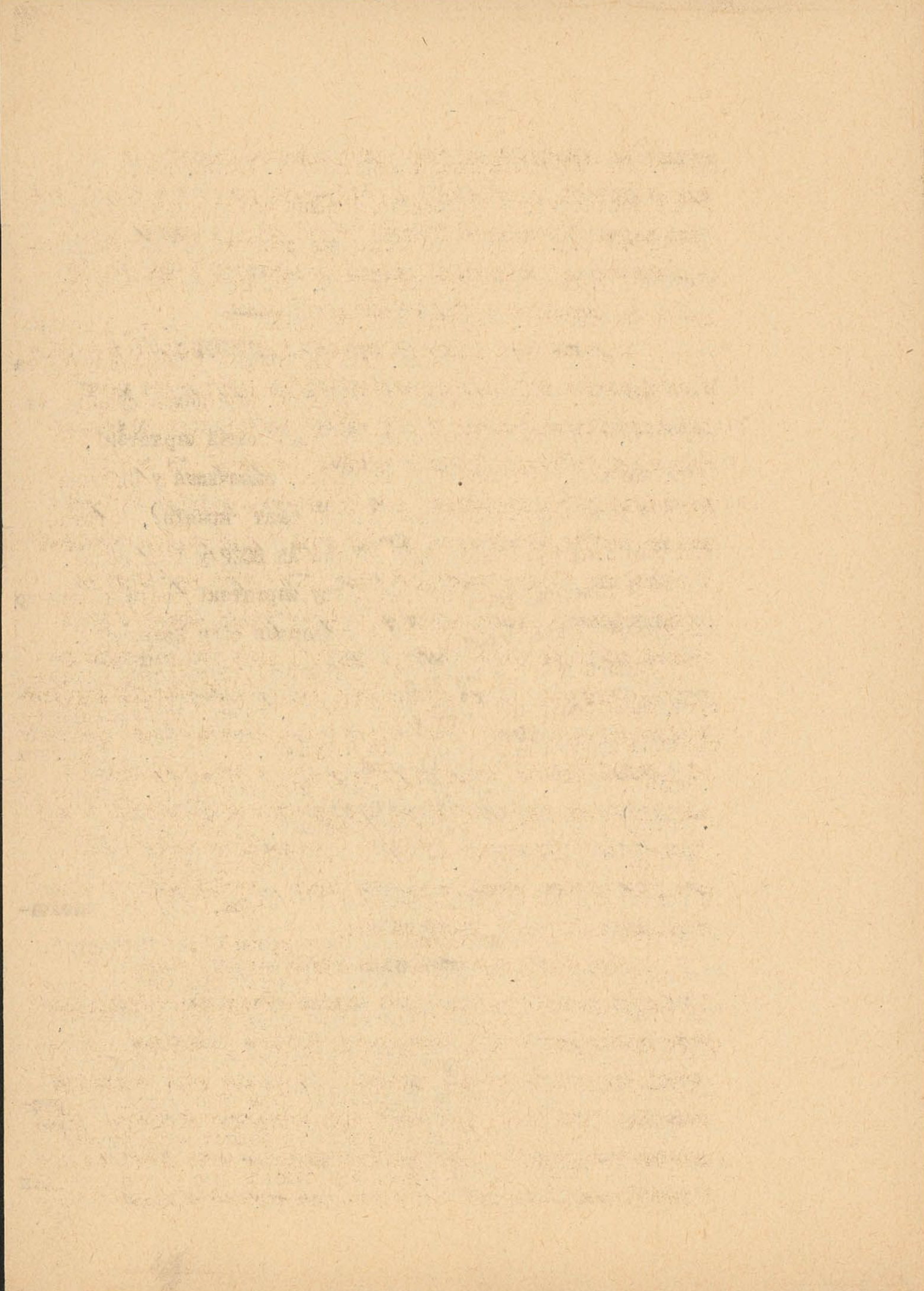
Хочацца добрым словам усюмніць археолага С.А.Дубінскага, які распячаў працу па бібліяграфіі археалогіі. Яму я перадала картатэку з запісамі друкаваных матэрыялаў па археалогіі. Гэта быў сьры матэрыял, які патрабаваў апрацоўкі... *de visu*..., удакладненняў, дапаўненняў. Сіваваты, рухавы С.А.Дубінскі ў бібліятэцы быў сваім чалавекам, добра арыентаваўся ў каталогах, самастойна адшукваў патрэбныя кнігі. Працаваў ён многа і шчыра, з палюнічым азартам. Дзень у дзень можна было яго бачыць у бібліятэцы, дзе ён удакладняў свае запісы, знаходзіў новыя матэрыялы. Калі С.А.Дубінскі праглядаў бібліяграфічныя даведнікі для сваёй мэты, ніколі не лічыў непатрэбныя для яго *лінаў*

1892

працы, але для нашых картатэк не лішніх. Цяпер, праглядаючы даунія картатэкі, я знаходзіла пісанья яго рукою карткі з ІніцыяламІ С.Д. У яго было каштоўнае спалучэнне ведаў спецыяліста з "пісьменнасцю" бібліёграфа, чым не усе спецыялісты могуць пахваліцца. У артыкуле В.Тарасенкі пра С.А.Дубінскага (Польмя, 1988, № 2) адзначана, што ён "шырока" выкарыстаў картатэку Спіцына, вучнем якога ён з'яўляўся. Мне цяжка судзіць як там было, але што ён апрацоўваў раздзел нашай картатэкі, у якую, магчыма, уваходзілі і матэрыялы, змешчаныя у Спіцына (мы ж к таму часу праглядзелі вельмі шмат крыніц), я гэта пацвярджаю. Бібліяграфія была выдана АН БССР у 1933 годзе.

З Іных апрацаваных раздзелаў картатэкі ўспамяну ненадрукаваную бібліяграфію "Прырода і вытворчыя сілы Беларусі".

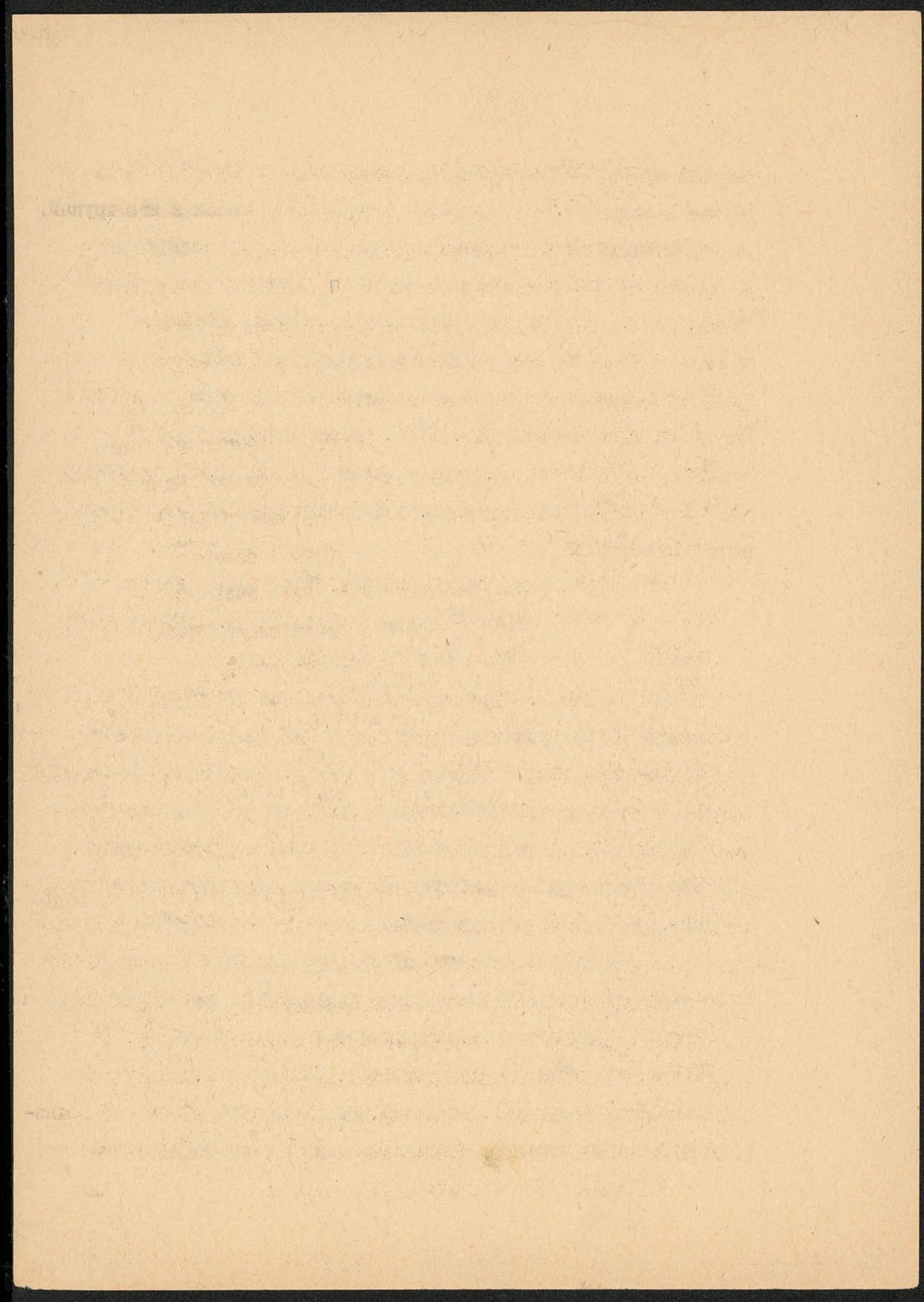
Многа увагі я удзялала бібліяграфіі беларускай літаратуры, давялося праглядзець шмат крыніц, газет. Асабліва багатай была персанальная картатэка Я.Купалы, Я.Кола са, Ц.Гартнага З.Бядулі, Цёткі. Дапамагалі і самі пісьменнікі (Я. Купала, Ц.Гартны) у выяўленні сваіх псеўданімаў, праглядаў картатэку і Бядуля. У зборніку "Ц.Гартны ў літаратурнай крытыцы. Да 20-годдзя яго літаратурнай дзейнасці" (Мінск, 1928) быў змешчаны бібліяграфічны нарыс "Літаратурныя працы Цішка Гартнага". Пісьменнік быў вельмі задаволены, і я нават атрымала ад яго "Сокі паліны" з надпісам: "Укладальніцы маёй бібліяграфіі". Займалася я таксама бібліяграфіяй гісторыі беларускага тэатра. Цікавілі мяне паведамленні ў газетах ("Наша ніва") пра беларускія вечарнікі, якія наладжвалі гурткі ў розных мясцовасцях (у Вільні, Цярыбургу і г.д.), а ў савецкі час у самых глухіх

кутках не абыходзілася без "Збянтэжанага Саукі" або "як яны жаніліся". А.Буйніцкі! А вандрунік Галубок з яго трунай. Чаго варты! Утварылася цікавая картатэка пра першыя крокі І станаўленне тэатральнай справы на Беларусі І пра тэатры І, 2 І 3. Картатэка у бібліятэцы захавалася.

У канцы 50-х гадоў па просьбе І.СТІМАНОВСКАГА я паслала з Саратава яму свае нататкі-успаміны пра першыя крокі бібліяграфічнай работы. У яго кнізе "Белорусская Советская библиография" /Минск, 1965/ я знайшла Іх сляды. На стр.24 мяне здзівіла сцвярдженне, што даведачна-бібліяграфічная работа вялася аб'яднанымі сіламі бюро І беларускага аддзела І нават пералічаны некаторыя тэмы, якія былі выкананы па заданню розных устаноў І арганізацый. Нешта у маёй памяці спёрліся гэтыя асобы з "бюро", хаця яно сапраўды на паперы Існавала. Ці не праца гэта аднаго Беларускага аддзела? А можа аутар палічыў, што гэта я у 2-х асобах- бюро беларускага аддзелу? Аддзелу "бюро" не адчувалася. У сваіх нататках я не успамінала пра публікацыю краязнаўчай бібліяграфіі ў часопісах "Наш край", "Савецкая краіна". У апошнім раздзеле кнігі, што упаміналася вышэй, падаюцца назвы надрукаванага ў часопісах. Варта Іх трохі удакладніць.

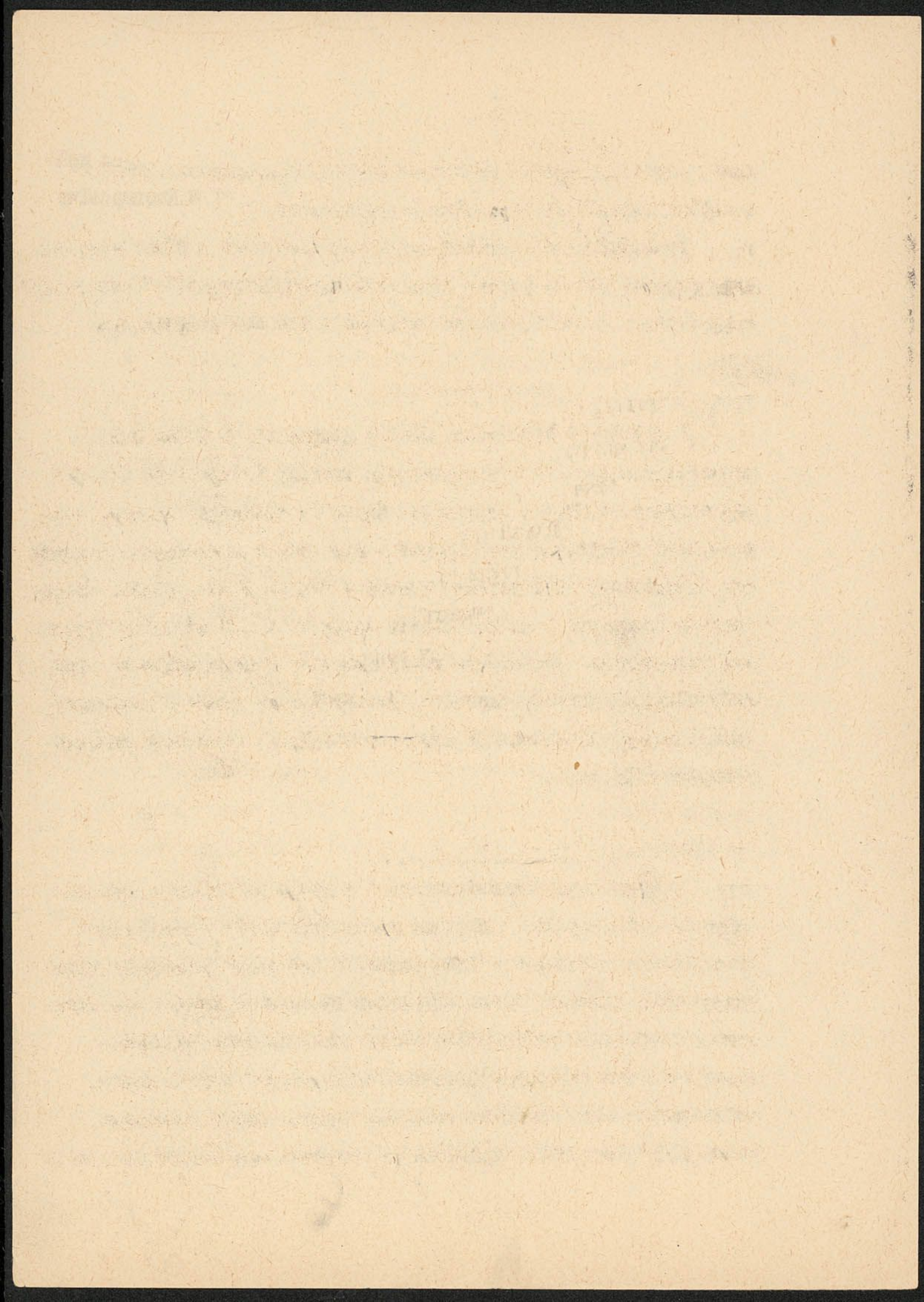
Успамінаю, як адбывалася гэтая падзея. У пачатку 1926 года звiтаў у Беларускага аддзел супрацоўнік Цэнтральнага Бюро краязнаўства М.І.Каспяровіч, чалавек энергічны, ініцыятыўны. Мы пачалі гутарку пра тое, як аддзел можа дапамагчы часопісу "Наш край". Вырашылі, што найлепшая дапамога краяўзнаўчым таварыствам І асобным краяўзнаўцам- гэта бібліяграфія. У нашай даволі значнай ужо ў той час картатэцы можна было

выбраць сёе-тое і, дапоўнішы, даваць стала ў часопіс. Праз нейкі час я падрыхтавала ~~на~~ карткі і перадала ў рукі М.Каспировічу (тады друкарні не адмаўляліся ад картак). Першая публікацыя з'явілася ў № 2-3 часопіса "Наш край" за 1926 год пад назвай "Геаграфія Беларусі". Падарожжы", з прыпіскай, зробленай М.Каспировічам: "З картатэкі бібліягр.камісіі Інбелкульту".
Трэба заўважыць, што існавала толькі адна картатэка, а асобнай картатэкі бібліяграфічнай камісіі Інбелкульту не было. У № 10 часопіса за 1929 год выраўлена недакладнасць і было надрукавана: "З картатэкі Бел. дзярж. бібліятэкі". Бібліяграфія друкавалася без подпісу.

(Гл. "Наш край", 1926, № № 2-3, 10-11;
1929, № № 5-12; 1930, № № 1-10 = Сав.краіна",
1932, № № 7-10, 12; 1933, № 1).

Успамінаюцца мне вялікая комплексная бібліяграфія, разлічаная на 30 друкаваных ар^{куш}кулаў, складзеная на аснове матэрыялаў картатэкі-"Бібліяграфія беларусазнаўства". Уваходзілі запісы літаратуры за 1917-1927г.г., далучана была і літаратура на замежных мовах. Да паловы 1930 года было надрукавана ар^{куш}кулаў 12-15 (дакладна не памятаю, але перад вачыма устае цэлы стог надрукаванага на маім сталі). Некількі экзэмпляраў друкавалася на адным баку. Без затрымкі яны перадаваліся ў перапіётную майстэрню для наклеяккі на картках. Паскаралася друкаванне тым, што друкарні прымалі ў набор карткі без машынапіснай копіі. У картатэцы і цяпер я спаткала карткі са штампам Галоўліт-ніхто з працоўнікоў не мог дагадацца, што гэта адзначае. Не павіне бібліятэкі друкаванне было спынена, надрукаванае не захавана.

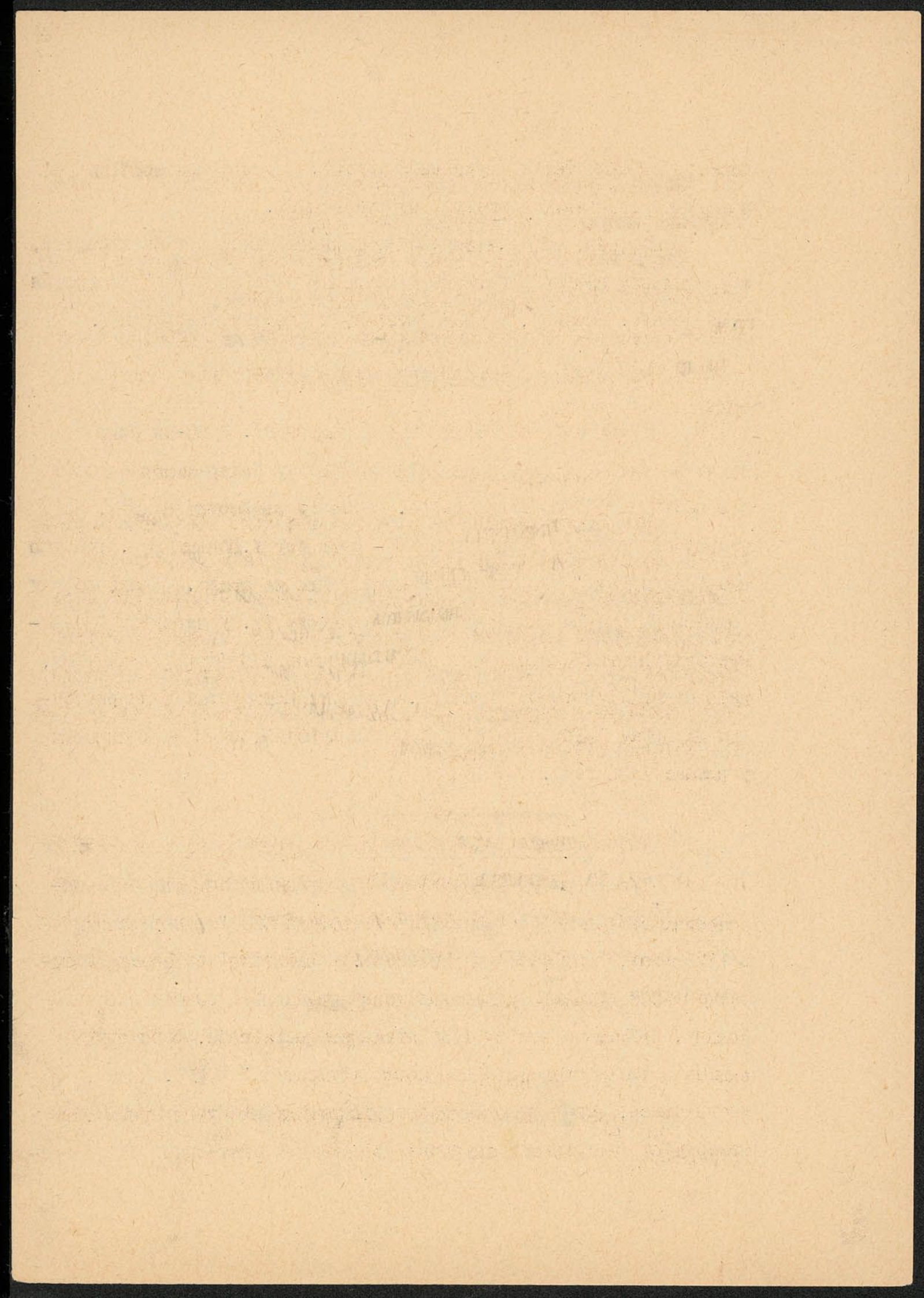

лася, засталіся толькі наклееныя карткі. Меркавалася зрабіць з картак алфавітную картатэку надрукаванага.

Успамінаю, што М.Каспяровіч, пазнаёміўшыся з бібліяграфіяй, запрапанаваў пачаць работу па дапаўненню бібліяграфіі "Энтаграфія" А.Шлюбскага. Значыць, аддзел энтаграфіі ўжо быў надрукаваны.

У дырэктара бібліятэкі былі і намеснікі. У 20-ыя гады звычайна яны мясціліся ў невялічкім пакоіку Беларускага аддзела, што побач з габінетам дырэктара. Сярод іх знайшоўся аддзін, які цікавіўся бібліяграфічнай працай - гэта быў У.Пракулевіч. Памятаю яго "Скарніянку" што заўсёды ляжала ў яго на сталі. Відаць збіраў запісы ён здаўна і па магчымасці дапаўняў іх. У часопісу "Савецкае будаўніцтва" перыядычна пачаў змяшчаць бібліяграфію на тэмы, якія цікавілі чытачоў часопіса. Прымаў дзейны ўдзел у падрыхтоўцы да друку "Бібліяграфіі беларусказнаўства", якая была спынена ў пачатку 1930 года.

Трохі пра ўдзел бібліятэкі ў працы па выданню агульна-саюзнай бібліяграфіі "Научная литература СССР" (выдавалася з 1928 года, спынілася ў 1934 годзе). У складанні рэфератаў літаратуры БССР прымаў удзел навуковы працаўнікі розных спецыяльнасцяў. Дублетныя запісы бібліятэка пакідала сабе, мяркуючы выдаць з часам штогоднік "Навуковая літаратура БССР". Аднак, упэўніўшыся, што ў шырокім маштабе падняць працу немагчыма, намерыліся выкарыстаць матэрыял для выдання анатаванай бібліягра-

16
ФІІ "Флора і расліннасць БССР", дапоўнішы пазнейшымі выданнямі
(Індэкс навуковай літаратуры з'явіўся у 1934г.).

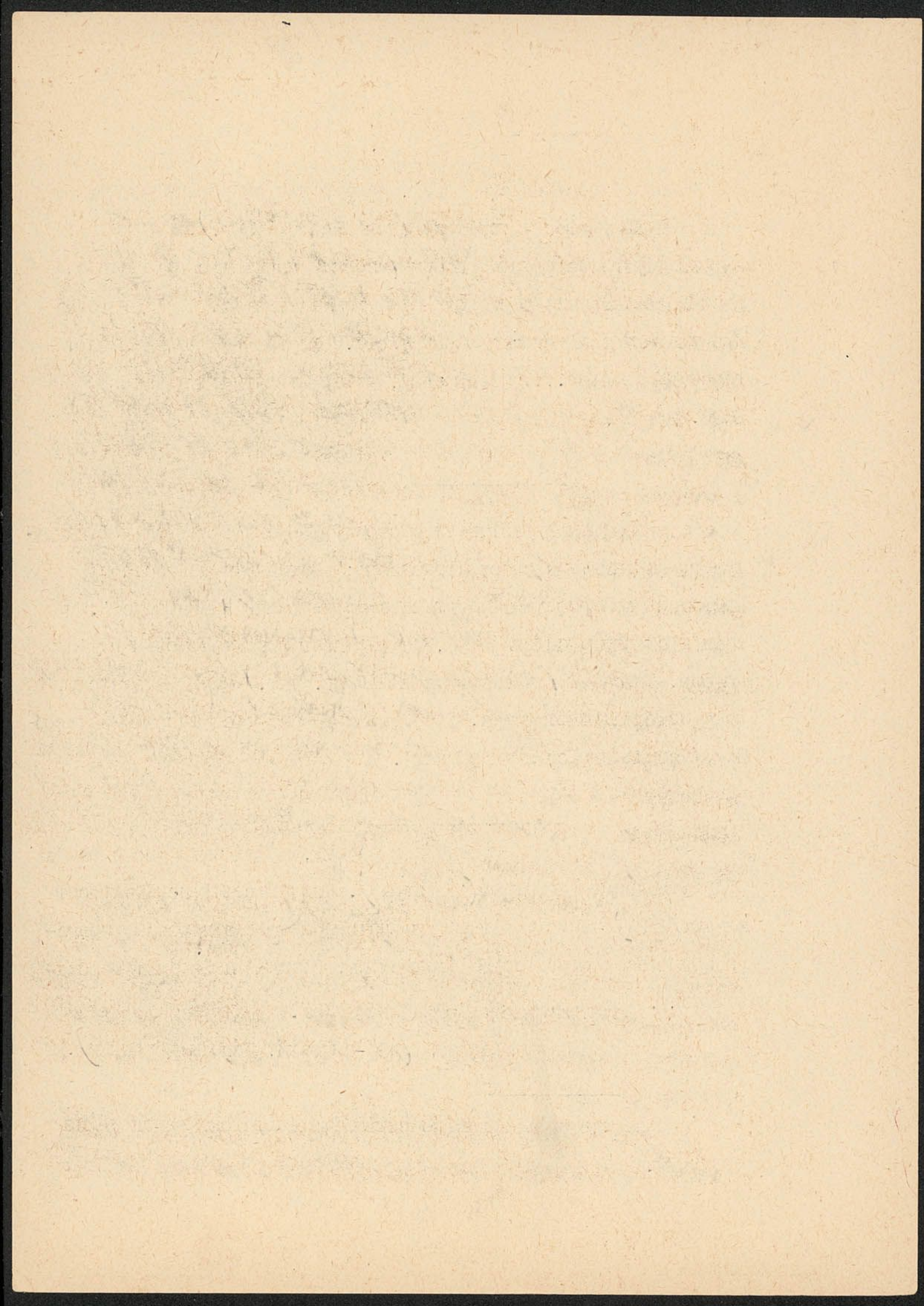
Сляды гэтай цікавай працы (асобныя пачкі лістоў з запісамі)
я знаходзіла цяпер у сховах Беларускага аддзела. У 1937 годзе
працу праглядалі многія спецыялісты. Памятаю як уважліва наста-
віўся да яе праф.... Кайгародаў, аўтар кліматычнага атласа
БССР.

Па заданню Інстытута гісторыі КПБ былі складзены і надру-
каваны на рататары спісы літаратуры: "Матэрыялы да гісторыі
Кастрычніцкай рэвалюцыі і грамадзянскай вайны на Беларусі". Мне
трапіўся цяпер спісы №№ 6,7 надрукаваныя на каляровым і грубай
паперы. Спіс № 7 (літаратура да 1932г. укл.) мае 656 запісаў,
ёсць замежная літаратура. Для Гістпарта рабіўся таксама на асоб-
ных лістках запісы з анатацыямі.

Успамінаецца карпатлівая работа, праведзеная па просьбе
Гідралагічнага Інстытута (Ленінград). Яны прыслалі некалькі сот
картак (700?) запісаў літаратуры па гідралогіі з просьбай праве-
рыць па нашых картатэках і дапоўніць. Праграма іх была шырока-
га ахопу. Дадаткаў набралася вельмі шмат.

(30-я гады, у новым будынку).

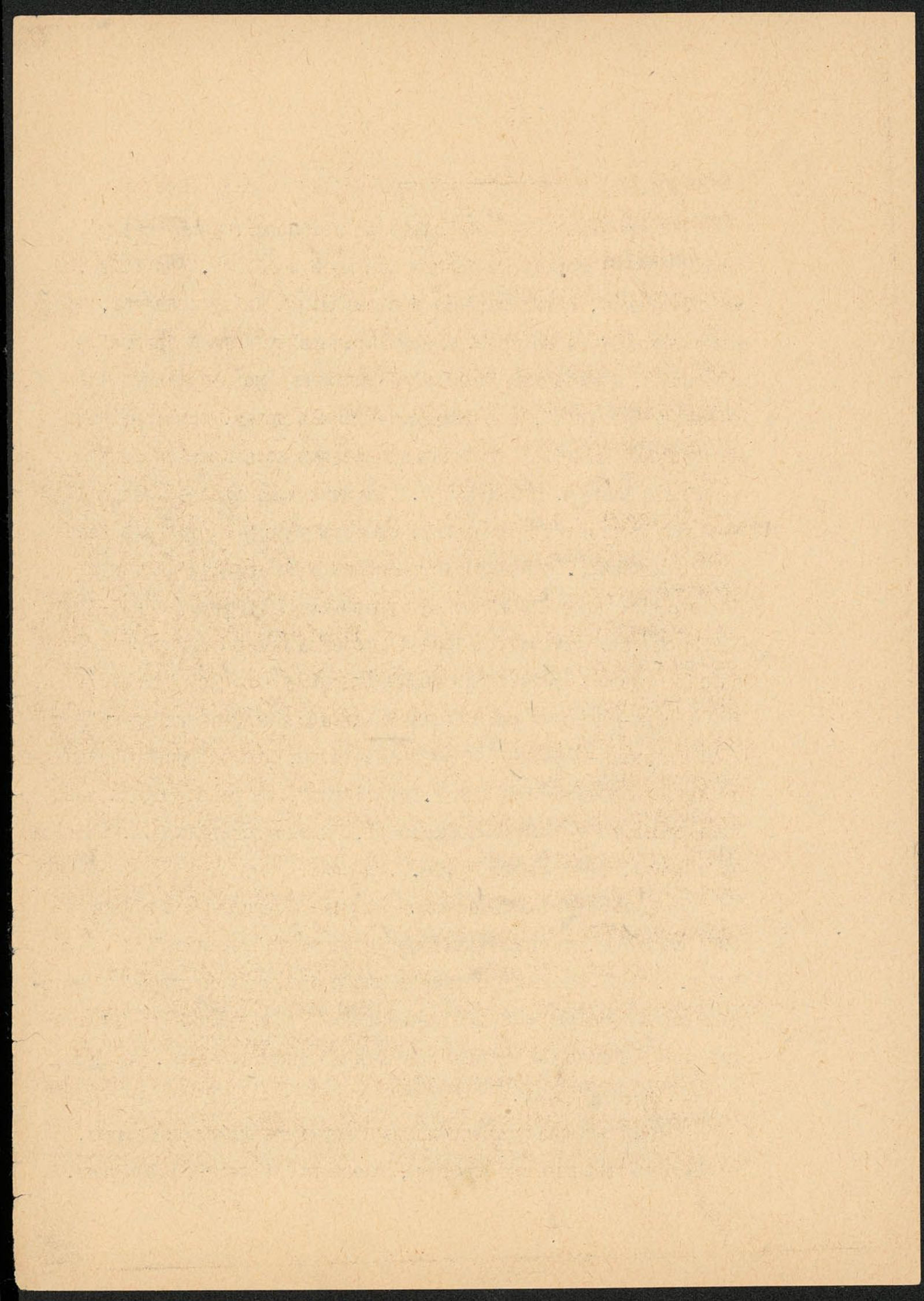
Па заданню Белдзяржкіно складзена картатэка рэцензій на
іх фільмы.

Іншы характар меа праца па рэтрэспектыўнаму уліку друкаў БССР і друкаў на беларускай мове з XIX ст. да 1917г. Уласна кажучы, гэтым павінна была займацца Кніжная палата, але магчымасцей у яе не было. Аднаму працаўніку хапала бегатні па друкарнях, выдавецтву "Лавіць" і выяўляць недахопныя выданні, выдаваць "Летапіс", займацца статыстыкай друку. Друкарні яшчэ не прывыклі да абавязку здаваць належную колькасць экзэмпляраў у Кніжную палату. Працаўнік М.М.Улашчык шмат маладой энергіі і запалу укладаў у сваю працу, праводзіў яе у кантакце з Беларускаім аддзелам. Орган рэгістрацыйнай бібліяграфіі "Летапіс Беларускага друку БССР" выйшаў у пачатку 1926 года (№№ 1-6 за 1925 год). Але яшчэ да утварэння асобнага органа друку была спроба падаваць весткі пра новыя выданні ў часопісу "Асвета" (1924, № 2 ліпень-жнівень) пад назвай "Летапіс Беларускага друку" (за студзень-чэрвень). І хаця адзначана, што матэрыял апрацаваны Кніжнай палатай пры Дзярж. бібліятэцы, на самай справе праца была зроблена ў Беларускаім адзеле, Індэкс ставіла О.А.Малініна. Не памятаю, ці працаваў ужо М.М.Улашчык.

На чарзе было заданне па выяўленню мясцовых выданняў з 1917 па 1924г. да пачатку іх рэгістрацыі ў "Летапісу". У 1927 і 1928г.г. былі выданы ў серыі "Летапіс Беларускага друку" рэтрэспектыўныя бібліяграфіі асобных выданняў і перыядыкі на беларускай мове, а таксама улічныя друкі на беларускай мове, за ~~XXXX~~ XIX ст. да 1917 года.

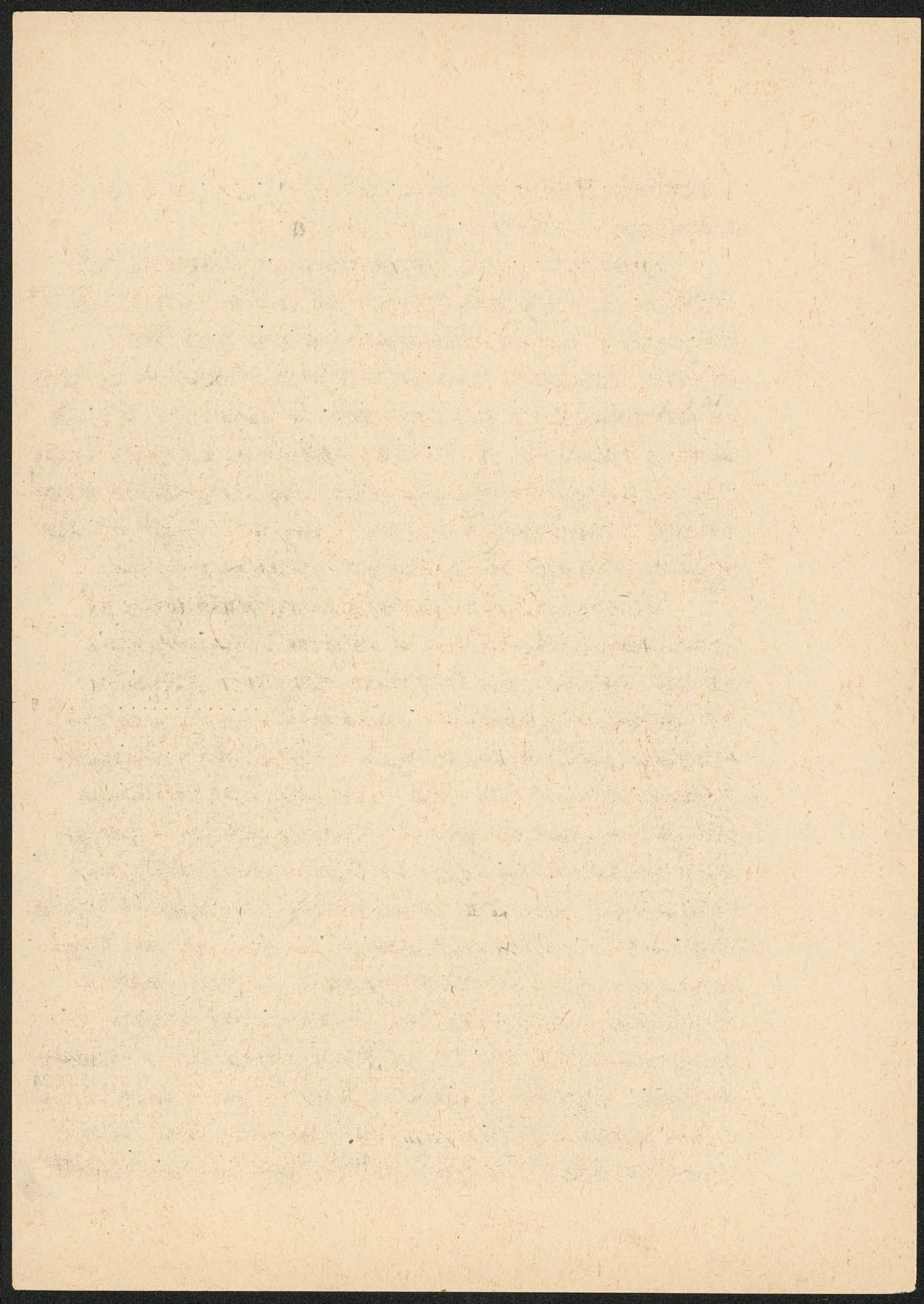
Каб улічыць дарэвалюцыйныя друкі на беларускай мове, трэба было выкарыстаць крыніцы, лзе маглі б яны быць апісаны.

Перш за усё, гэта "Беларусь" Е. Карскага (т. III, 3), "Гісторыя беларускай літаратуры" М. Гарэцкага і Інш. Вельмі уважліва праглядаліся газеты, а сабліва "Наша ніва", літаратуразнаўчыя артыкулы. Рэгістраваліся беларускія выданні і ў "Книжной летописи". Тут можна было знайсці весткі і пра тыраж, а ён рэдка калі прастаўляўся на кнігах. Выкарыстоўвалася і "Статистика произведений печати" за асобныя гады. Трэба мець на увазе, што ў "Книжную летопись" трапілі не ўсе беларускія друкі. Яны выдаваліся не толькі ў Расіі і не ўсе з благаслаўненнем цензуры. У 1929 годзе ў часе свайго адпачынку я наведала Ленінград, дзе удалося правесці сабраны матэрыял на фондах бібліятэкі Імя Салтыкова-Шчадрына, якая захавала шмат беларускіх друкаў (была пад бокам "Главногo управлєния по делам печати"). На жаль, нельга было трапіць так лёгка за межы Беларусі - у Вільню, а там шмат чаго можна было знайсці. Для праверкі... *de visu*... і выяўленню новых матэрыялаў былі выкарыстаны і прыватныя зборы. Успамінаецца Б. Эпімах-Шыпіла, які ў той час ужо жыў у Мінску. У яго я знайшла цікавыя выданні. Мне вельмі ўзрадавалі паштоўкі Цёткі, якая пісала Б. Эпімах-Шыпілу пра свае падарожжы ў Фінляндыю. Гэты матэрыял я выкарыстала ў сваім нарысе пра Цётку (Воп. аддз. гуманіт. навук Інбелкульту, кн. I, 1928).

Не магу ўспомніць, чаму ў бібліяграфію не трапілі фальклорныя зборнікі, нейкія размовы былі. Безумоўна, шкада,

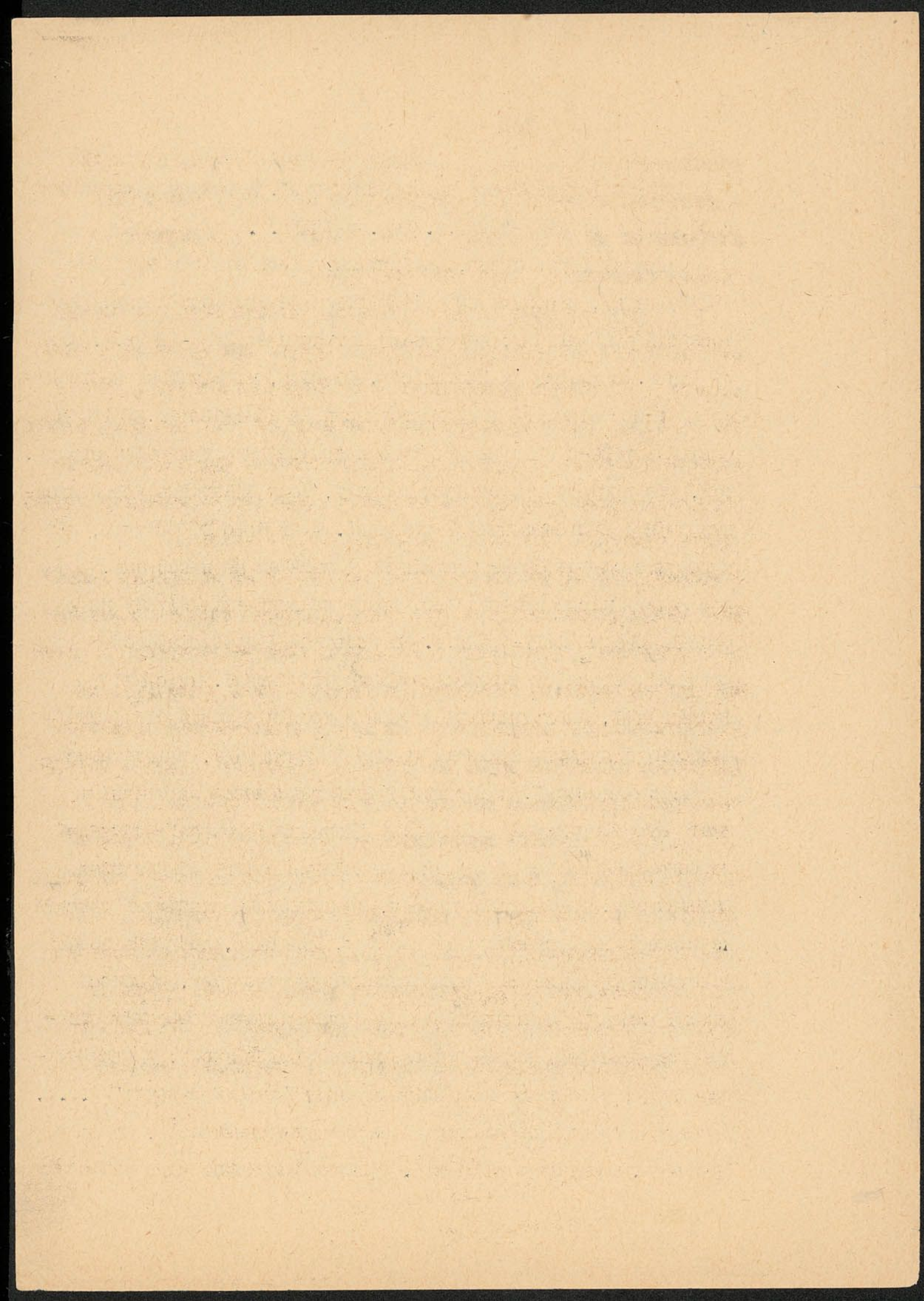
Радуе аднак тое, што ў такім выглядзе удалося выдаць у 1929 г., бо ў наступным ^М векапоўным годзе гэта было б немагчыма. Успомніць трэба знятую з друку "Бібліяграфію беларусазнаўства", і нават надрукаваных ^{Кучы} артыкулаў не засталася. Удала "праскочыла"

І бібліяграфія "Беларускі перыядычны друк". Артыкулы з часопісау І зборнікаў за 1917-1927г.г./взд. у 1929г./.

Працяг гэтай працы, вялікая картатэка запісаў за 1928-1937(ліпень), пасля вайны у бібліятэцы не была знойдзена./Давалася ствараць занова; апрацаваны артыкулы за 1928-1932г.г./з 1933г. друкаваў Іх "Летапіс"/. На жаль, у картатэку не трапіла шмат прозвішчаў І таму каштоўнасць яе абмежавана/. У такім выглядзе у 30-я гады нельга было падрыхтаваць матэрыялы выдаць. Той, хто перажыву тую злавесную эпоху, можа зразумець усе падводныя рыфы І дыпламатычныя меркаванні. Шмат было прозвішчаў, якія у той час стараліся не успамінаць І чытачам не паказваць.

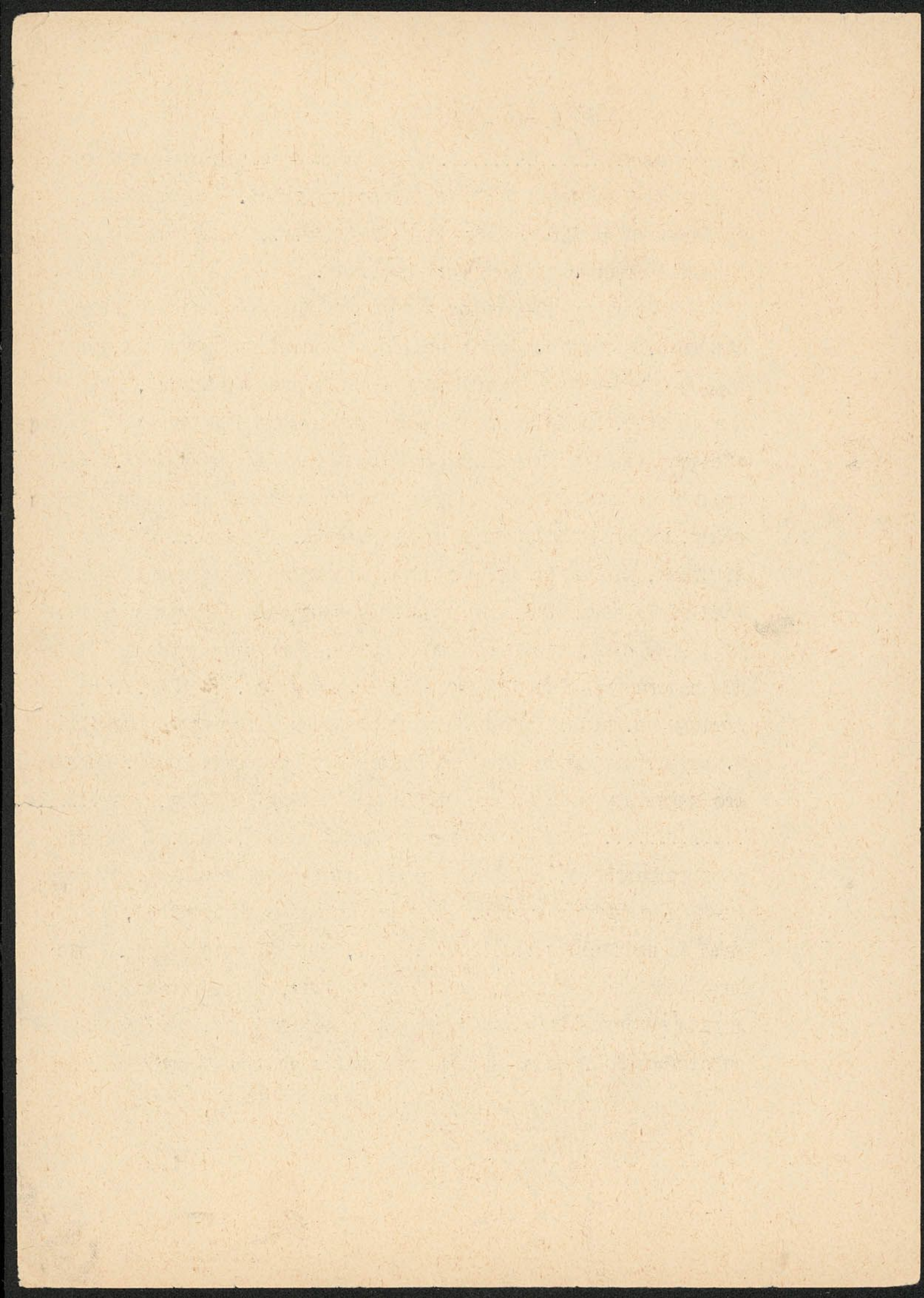
Адначасна праводзілася праца па выяўленню друкаў на рускай мове за 1917-1924г.г., На польскай І яўрэйскай мовах улічвалі польскі І яўрэйскі аддзелы бібліятэкі. Апісваліся тыя выданні, якія трапілі з розных крыніц у фонды бібліятэкі-мясцовых І дублетных фондаў Масквы І Ленінграда, праглядалася "Книжная летопись". Але у тыя бурныя гады пасля Кастрычніка шмат чаго з друкаў не трапіла у "Книжную летопись" = друкарні не вельмі спяшаліся з адсылкай у Книжную палату абавязковых экзэмпляраў. Грамадзянская вайна, транспартныя непаладкі таксама не садзейнічалі сваечасовай дасылцы. Для таго, каб мець больш дакладнае уяўленне аб кніжнай прадукцыі таго часу, давалася шукаць сляды у выдавецкіх планах І справаздачах савецкіх органаў дзе даваліся весткі І пра выдавецкую дзейнасць; у перыядычным друку, абвестках на вокладках кніг (" выйшлі з друку") І.г.д. У гэтых крыніцах не заўсёды даваліся дакладныя назвы, не было І іншых элементаў у апісаннях. З цягам часу шмат чаго удалася

праглядзець... *de visu*..... аднак некаторыя запісы засталіся з няпоўнымі весткамі і іх не удалося адшукаць. У картатэцы налічвалася да 1000 назваў за 1917-1924г.г., у параўнанні з "Книжной летописью" было шмат дадаткаў.

У пачатку 30-х гадоў я наведала Книжную палату у Маскве для таго, каб удаскладніць некаторыя весткі пра друкі на рускай мове за 1917-1924 і праглядзець ^{№№} "Книжной летописи", якіх у нас не было. Маючы перадрукаваную на машыцы бібліяграфію, звярнулася за дазволам да дырэктара Книжнай палаты (Салауёва?). Пагутарышы са мною і праглядзеўшы рукапіс дырэктар прапанаваў выдаць працу, але наша бібліятэка не згадзілася. А шкада...

Лічылася, што картатэка загінула, але месца яе захавання аказалася такім надзейным, што праз гады папяроявая скрынка з карткамі і надпісамі, зробленымі маёй рукою, была непашкоджана і Книжная палата вырашыла бібліяграфію выдаць (^{скас.} выд. у 1969г.) на роталітэ. Карпатліваю работу па праверцы матэрыялаў прарабіла Ф. Мерына, далучышы друкі на польскай і яўрэйскіх мовах. Шкадую, што перад друкаваннем мне не паказалі апошні адбітак, і я *post*... *factum*. выявіла непрыемныя недарэчнасці, напр. № 245 не на польскай мове, а на беларускай лацінскімі літарамі. На стар. 73-83 паданы спіс друкаў, якіх пры праверцы не адшукалі, а іх далі як неапісаныя... *de visu*....., хаця большасць у свой час апісвалася па выданнях, якія былі у руках, толькі тэража на кнігах не было/ ён у той час рэдка прастаўляўся/. Са 115 *кумароў* спіса толькі 23 можна лічыць паданымі з няпоўнымі весткамі.

ЛИСТ ЗАВЕРКИ

1. Шифр Р. н 2 (Собрание листов деревьев) оп. 1, ед. хр. 48.
2. Общее количество листов 2016 наклеек — стибов —
3. Литерные листы —
4. Пропущенные номера листов —
5. Сохранность хорошо сохранился
6. Листы использования ориг. (н 1)
7. Примечание —

Дата заверки 10 июня 1990г

Подпись А. Степанов

Должность н. специалист

Изменения в составе ед. хр.

Акт № _____ от _____ 19__ г.

Дата _____

Подпись _____

